

GÂND ROMÂNESC

No. 5

ANUL I

SEPTEMBRIE

1933

GÂND ROMÂNESC

PE MARGINEA ADUNĂRII DELA BRAȘOV

Am păstrat din copilărie, într'un colț al amintirii, imaginea somptuoasă a serbărilor semicentenare ale Astei ce s'au desfășurat în vara anului 1911, la Blaj. Ca într'o stampă veche revăd și astăzi cortegiul grav de prelați — printre care figura dârză și austeră, pe pragul de a intra, vie, în legendă, a lui Moldovănuț, — oaspeții veniți de peste graniță ale căror nume se șopteau cu înfiorare: Coșbuc, Caragiale, Iorga . . ., sborul lui Vlaicu în azurul adânc al acelei zile neuitate de August, și, covârșind toate amănuntele, imensa tălăzuire de țărani, veniți din toate unghiurile Ardealului, strânși în jurul conducătorilor lor. Simbolica valoare a Astei pătrunsese de mult până'n cele mai tănuite cătune și autoritatea ei de suprem arbitru al orientării naționale era respectată unanim.

Ani dearândul icoana acestei pașnice demonstrații de forță a fost unul dintre îndreptările cele mai solide de credință, ori de căte ori soarta noastră era aruncată în cumpănă, și la o distanță de douăzeci și doi de ani, cu toate experiențele vertiginoase ce i s'au suprapus, monumentalitatea ei îmi apare intactă . . .

Ceeace impresionează, înainte de toate, în viața Astei, este masiva ei continuitate, — lucru îndoit de prețios într'o țară săracă în tradiții. Din acest punct de vedere Astra e o așezare românească aproape unică, și întreaga ei ființă a căpătat acel timbru istoric pe care nu-l au decât instituțiile ce rezumă în ele un capitol esențial din viața unui neam.

Adunarea dela Brașov, de pildă, a fost — peste intervalul de aproape un sfert de veac, — o demnă replică a serbărilor dela Blaj, atât în ce privește splendoarea exterioară cât și în privința sobrietății preocupărilor din cursul desbaterilor.

Această adunare brașoveană a fost însă și un prilej de examinare a unor obiecțiuni care se auziau destul de des în timpul din urmă.

A fost, anume, o perioadă după război — și ea nu e încă lichidată definitiv, dar îi prevedem sfârșitul apropiat — când, febra politică absorbind totul și succesul, orice succes și cât mai rapid, înlocuind orice altă scară de valori, iar electoralul acaparând tot inte-

resul vieții publice, — Astra devenise în ochii unora o instituție desuetă, vegetând în umbra gloriei de altădată, incapabilă de innoire, de adaptare la nevoile ceasului de față și târându-și existența înconjurată de respectul acordat cu indulgență muribunzilor...

Ei bine, splendidul elan cu care Brașovul a știut să pregătească zilele de 8—10 Septembrie, este o viguroasă punere la punct a acestor profeții pripite.

Nu tot Ardealul e captat de politica zilei și reacțiunea împotriva zgomotului deșert care a umplut mai bine de un deceniu, a început. Afirmarea unui sănătos simț de realitate în linia tradițiilor care au făcut tăria acestui colț de țară a început să se deseneze, și recunoașterea primatului valorilor spirituale — eclipsate un moment — nu poate întârzia. Astra a înțeles acest lucru și zilele dela Brașov sunt o indicație a sensului în care ea va lucra. Cuvintele Regelui, subliniind întâietatea culturii ca factor primordial de păstrare a sufletului unui popor, față de orice altă activitate, sunt un îndemn și un program pentru Astra: „Pe deasupra sbuciumărilor, a certurilor și a lucrurilor urâte care se întâlnesc în viață, este totuși ceva, care rămâne permanent viu și puternic, este *sufletul* poporului nostru”.

Evident, terenul de activitate al Astei rămâne, în mare măsură și pe mai departe, satul. Compoziția socială a Ardealului românesc și-a păstrat, în esență, datele vechi. Formarea, prin penetrația elementului rural la orașe, a unei clase noi, având toate neajunsurile și desorientările noului venit, impune însă o lărgire a frontului de acțiune al Astei.

Și mai importantă este diferențierea socială, provocată prin ivirea unei noi clase de intelectuali, a cărei intrare în viață coincide cu deslănțuirea celei mai cumplite crize economice.

Brusc, unitatea de nivel intelectual a Ardealului a fost sfărâmată în bucăți; s'a trecut peste etape intermediare și observatorul atent asistă la cel mai curios spectacol: alături de cărturarul de rutină veche, tânărul plin de neastâmpărul ultimei noutăți. Astra trebuie să înțeleagă acest tineret, fiindcă el vorbește limba viitorului.

Condusă de concepția culturii integrale și având drept finalitate realizarea tuturor actualităților noastre etnice, așa cum, profund, a arătat d. I. Moldovanu, președintele Astei, ea oferă un câmp vast de activitate acestui tineret care, la rândul său, nu poate ignora îndatoririle lui de-a colabora la o operă care cere înmănunchierea tuturor energiilor capabile.

Sunt semne că acest desiderat a fost înțeles și va fi îndeplinit. Și în acest caz Astra va trece un nou examen de viabilitate.

ION CHINEZU

TRISTIA

Intr'un răzor doi maci se sărută'n vânt.
Dar eu în van de tine mai visez.
Vezi, vezi,
Ce puțin înseamnă un jurământ...

M'opresc în iarbă îmbrobodit de lacrimi. Seară.
Mai simt pe obraji văpaia buzelor tale mereu.
Trist rătăcesc prin câmp, la marginile satului meu,
Exilat ca Ovidiu lângă marea lui amară.

Din toată spuza de visare
Ce s'a ales, ce s'a ales?!...
Trist îmi desnod din strună ce-am cules:
Un pumn de funiței să-i mâie toamna'n zare.

POARTĂ

Am adunat în mine din copilărie
Ca 'ntr'un căuș de floare aurie,
Tot prundul de argint de pe răzoare,
Să-l sfarăm și să-l suflu în cristale de soare.

Ca nufărului calm din heleșteu
Mi s'aninau pe umeri stelele ce se scăldau în ape
Și-mi țingăliau 'n auz de-argint. Pe pleoape
Imi irița azur brumatul hău.

Setea de zări m'a destrămat în vânturi.
Sorbitu-m'au ferestre și izvoare

Ca pe un fulg de soare,
Ca pe un abur nins peste pământuri.

Am picurat cu argintul zării pe şivoi,
Cu mugurii-am băut din infinit —
Un tânăr Dumnezeu m'a risipit
Invălmăşit în lanuri ca un roi.

Ci noaptea 'n greble razele de lună
De pe tot rugul aburit m'adună
Ca pe un tort de-argint, ca pe-o ninsoare,
Să-mi troenească poarta de visare...

EMIL GIURGIUCA

SCRISE PE O CARTE DĂRUITĂ

Ți-aduc ofrandă 'n mâini această carte
Pentruca graiul ei să te învețe
Să te desfeți din marea mea tristețe
Când eu de mult voi lăncezi departe.

Pentruca 'n ritmul ei s'adulmecii iară
Aerul tare dintru înălțimi;
Vedenii moarte ce mă cercetară
Să ia în tine chip de serafimi.

Tu, ramura mea gingaș inflorită
Unde mi-am aninat, cântând, iubirea,
Minune fragedă, mai proaspăt împlinită
Cum te-a crescut în mine plăsmuirea,

Tu, limpede isvor de bucurie
Atunci din cântec poate vei vedea
Cum era 'ntru tăcere și mândrie
Cel care-a fost copil în preajma ta.

— Cel slab din preajma ta și suferind...
Și 'n seri adânci, cu svonuri de pădure

Te-or îndemna, șoptind, porniri obscure
Să chemi văpaia soarelui murind.

Lumina serii, supranaturală,
Cu tainic semn te va cutremura,
Vei căuta spre carte cu sfială
Și vei ghici puterea mea.

Ci eu voi șovăi ca o epavă
În drum de 'ntoarcere, uitând, învins,
Vulcanul trupului deapururi stins
Și părul drag și gura ta suavă...

N. CARANICA

SBUCIUM

În întuneric templul mi-arată drum de lapte.
Subpământeană apă, sufletu-mi, vrea'ntrânsul vad,
S'alunece pe prund de stele'n noapte
Dar — păsări înghețate — dangătele cad...

Tristețea mea cu lacrimi se'ncunună
Ca'nrourat, păienjenișul cerului cu stele,
Și-alung departe noaptea cu chipul dragii mele
De care-s plin cum apele de lună...

Deși pe uși e lacăt, mă fură luna pe ferești,
Cu funigei de raze mă'mpânzește,
Icoana adoratei în mine s'adâncește
Cu dâra unei perle în apele cerești...

Iubirea-mi năvălește cu chiotul de soare
Ce desrădăcinează șerprii din pământ,
Grădina dimineții o pâlpăe în floare
Și o ascult pe ape dusă'n larg de vânt...

GEORGE BOLDEA

LITERATURA DE IERI ȘI SCRITORII DE MĂINE GÂNDURI CU PRILEJUL UNEI ISTORII A SĂMĂNĂTORULUI*)

Să urmărești ca istoric reflexele marilor mișcări de idei ale occidentului și reacțiunile autohtone pe cari infiltrarea lor le determină — adică acele forțe revoluționare și reacționare cum le numea dl. Lovinescu — din a căror ciocnire și întrepătrundere a crescut literatura noastră, înseamnă să ajungi cu ușurință — cu tot riscul ce implică asemenea generalizări — la concluzia că epocile noastre de autentică și bogată creație coincid cu momentele de echilibru în această mereu reluată frământare, momente cari urmează obicinuit marilor cutremure ideologice.

În adevăr, istoria oricărei literaturi indică acest efort spre echilibru. Fiindcă, e un adevăr banal, o cultură nu e un vas ce închide ermetic o fermentație. Între substanțele diverselor culturi occidentale, se știe, există un neconținut proces de osmoză. E un fenomen vechiu și normal. Fiind neîntrerupt, e lipsit de violență. Influențele din afară sunt fertile, ca infuzii de viață nouă. Penetrația lor nu schimbă niciodată linia istorică a unei literaturi, ci doar o mlădiază.

La noi au fost deosebitele împrejurări istorice și geografice, pe cari le cunoaștem. Ele au făcut ca între vechea noastră cultură și cea a occidentului să fie nu atât deosebiri de nivel cât de substanță. Alăturarea celor două extreme spirituale ale Europei nu se putea face în sufletul nostru fără de cutremur. Dela început, istoria culturii noastre înseamnă aceste cutremure și sfortșarea de a ne găsi un echilibru. Mereu același proces, fie că cei doi termeni ai ciocnirii erau pe rând: husitism și slavonism, catolicism și ortodoxism, sau bonjurism și greco-filie, simbolism și sămănătorism, modernism și tradiție.

Ciocnirea lor, oricât a fost de violentă, n'a frânt firul subțire al culturii noastre. Ea s'a atenuat mereu într'un echilibru care a coincis aproape totdeauna cu o înflorire culturală: prima organizare a limbii,

*) Dan Smântănescu, *Mișcarea sămănătoristă*. Buc. 1933.

primele înmuguriri literare, mișcarea latinistă, junimismul, efortul „Gândirii”...

E drept că mișcările ultimului veac, — romantismul nostru și junimismul, — n'au prea arătat acest caracter de ciocnire, de dualitate. E adevărat. Romantismul nu s'a impus la noi prin luptă și cucerire. L-am adoptat avizi, nu atât fiindcă răspundea unei necesități de cultură cât pentrucă se dovedise o minunată armă de redresare și luptă națională. Nu numai pentru noi, ci pentru întreg sud-estul european. Dacă romantismul francez se rezuma la sensibilitatea lui Lamartine și Vigny, influența lui ar fi fost cu mult mai redusă. Dar istorismul lui patetic, socialismul său revoluționar ce punea accentul pe libertate, toate acele explozibile cari au detunat în revoluția dela 1848, au contribuit ca să integreze imediat romantismul între realitățile noastre, nu ca o modă literară, ci ca o sursă de combustibil pentru lupta noastră etnică.

În această exaltare, junimismul a încercat să pună o frână severă. A impus o disciplină a creației și a căutat să anihileze înrâurirea apăsătoare a spiritului francez, orientându-ne spre literatura germană. Însă aceasta, mai întâi era mai puțin asimilabilă pentru noi, apoi ea se afla pe atunci într'un moment care poate fi numit de „epigoni”, de secetă.

Procesul de întrepătrundere cu occidentul ajunge astfel anemic. Deși acuzat de înstrăinare, junimismul accentuează prin paradox aceeași linie literară, orientată puternic spre etnicul nostru, apărată mult mai sincer decât de romanticii noștri.

Aleksandri e privit ca maestru. Iacob Negruzzi, Gane, Slavici, Creangă, aduc, de pildă, aceeași notă idilică și aceleași preocupări în atenția pe care o dau vieții noastre rurale. La Eminescu, romantismul german se suprapune celui devenit acum autohton. Iar teoretic, linia ideologică se prelungește normal dela Russo, prin Kogălniceanu, la Maiorescu.

Urmând asimilării acelei invaziuni de elemente streine, din timpul romanticei noastre, și lămurind filonul autohton, — disciplina junimistă a verbului și a gândului a creat astfel o perfectă stare de echilibru care s'a realizat într'o perioadă de înflorire literară ce ne-a adus în pragul celui de al douăzecilea secol.

După acest efort, blocul junimist se fărâmă. E interesant de accentuat că acum drumurile pornesc aproape toate dela Eminescu.

Unii apucă pe o linie dela început fără deschidere: pesimismul eminescian. Mulți accentuează autohtonismul. Era firesc să exagereze. De aci, ruralismul. Coșbuc și mai ales Delavrancea explorează liric sau patetic lumea țărănească. Virtual, prin preajma lui 1830, *sămă-*

nătorismul luase ființă. Un amănunt caracteristic în această privință. Recenzând monumentală ediție a lui Caragiale îngrijită de dl. Paul Zarișopol, un cunoscut critic actual prețuia nu de mult o parodie din *Moftul Român* dela 1893, — „Smărăndița” — ca pe o parodie a sămănătorismului. Strict istoricește era o eroare; în realitate nu: la acea dată, sămănătorismul își organiza primele începuturi.

Macedonski reacționează violent, încercând să readucă literatura noastră în făgașul relațiilor noastre de cultură cu Franța. Și aici e un act de dreptate pe care istoria noastră literară trebuie să-l facă: Acest hulit Macedonski, presupus decadent, presupus simbolist, a continuat în realitate, singurul la noi, linia normală a romantismului nostru, evoluând și el, cum s'a întâmplat în Franța cu întreaga mișcare, spre *parnasianism*.

Iată iarăși, prin urmare, disociația inițială; deoparte „ruralismul”, ca să-i zic așa, prin care sămănătorismul era virtual născut, de alta reacțiunea lui Macedonski, accentuând linia unei orientări spre occident. Ca să se vadă cum la 1890 sămănătorismul, ca și poporanismul explodau din sensibilitatea literaților și din împrejurările sociale ale vremii, o cercetare a periodicelor de atunci e revelatoare. De aci și reacțiunea lui Caragiale prin „Smărăndița”, parodia amintită.

Cu deosebire, seria de articole a d-lui Stere, din „Evenimentul literar” dela Iași, apărut între 1893—94: principiul simpatiei față de țaran, esențial acestor curente e accentuat aici clar. E drept, aceste precizări n'au avut rezonanța de mai târziu. Sunt semnificative doar pentru noi, cei de azi.

Sămănătorismul primește oficial, pentru istorie, titlul prin apariția revistei condusă de Coșbuc și Vlahuță, în 1901.

Indepărtat inițial de literatura franceză, neputând păstra contactul cu cea germană, ca Eminescu — acest curent care nu era decât o exagerare epigonică a autohtonismului revifecat de poetul „Doinei” era tot atât de condamnat la artificiu ca și poezia plângătoare. Lipsa lui de orizonturi, de atmosferă europeană — l-ar fi adus curând în aceeași fundătură ca și cea a pesimismului. S'ar fi numit azi ruralism și ar fi fost un simplu epizod literar — de natură epigonică — ce s'ar fi prelungit însă fără relief cine știe cât.

A intervenit, începând din 1903, personalitatea furtunoasă a d-lui Iorga. Se spune că ar fi diformat sămănătorismul și deci procesul de evoluție al literaturii noastre. Cred că e o greșală. Am văzut că, virtual, sămănătorismul exista de mult și că își urma o lege proprie de creștere, de *viață*, care, cu toate că îi îndrepta cursul spre o inevitabilă fundătură, nu putea fi înfrântă de nici o inițiativă umană. Cine își închipue curente istorice mișcate de voința unui om, e un

apologist admirabil al individualității, însă nu un istoric. Sămănătorismul exista ca stare de spirit și literară. El se așează pe o axă ce se prelungește în tot cursul istoriei noastre culturale. Însă, prelungire epigonică a unei încordări ce și-a găsit cea mai puternică expresie în sbuciumul sufletesc al lui Eminescu și al generației sale — ultim val, pierdut fără vlagă în nisip, al marei mișcări de resurrecție națională din secolul trecut, aștepta substanța care să-l hrănească. Lipsit de orizont, hipertrofiind câteva dimensiuni sufletești simple, devenea mișcare caracteristic decadentă.

Dl. Iorga a salvat tot ceace se putea salva din această risipire. Dinamismul său, caracteristic timpurilor noastre, a insuflat viață. Punând — fie chiar pentru a nega, pentru a repudia — problema orient—occident, care străbate atâtea din articolele și dramele sale, lărgeste oarecum perspectiva mișcării. Dela ruralismul strâmt preconizat de Coșbuc și Vlahuță — prin blestemele violente ale d-lui Iorga la adresa decadenței Parisului — literatura tinde să se ridice iarăși la conștiința constantelor culturii noastre, la sentimentul oscilației noastre între orient și occident, la panica fertilă de a identifica și aduna ceace e al nostru, spre a-l feri de năvăliri.

Și dacă *linia* aceluși sentiment al indestructibilelor noastre legături cu trecutul, al naționalismului organic, — care a fost constanta frământărilor de gând ale d-lui Iorga — o urmărim peste hotare, întâlnim în Franța figura impresionantă a lui Maurice Barrés. Și atunci ne explicăm izbucnirea și vitalitatea reacțiunii animate de dl. Iorga. Altoit pe trunchiul bătrân al voinței noastre de rezistență etnică, sămănătorismul d-lui Iorga se dovedește astfel angrenat și în actualitate prin aceste corespondențe spirituale. Nu e vorba aici de influențe; dar faptul că în două puncte diferite ale Europei își răspund, aproape, două erupții, denotă cel puțin lipsa lor de artificiu.

Pe această linie a etnicului, ce începea din nou să-și lărgescă perspectivele, ondulează cursul larg al literaturii noastre. El va duce peste ani la acea stufoasă mișcare a „Gândirii”, care a izbutit să îmbine viu cele două constante ale culturii noastre: etnicul, accentuat prin autohtonism și ortodoxism, și valul spiritual fecundator, de peste graniță. Efortul de angrenare în viața spirituală a Europei e lărgit de astădată și mai mult, căci alături substanței autentice a unor poeți și gânditori ai apusului — Rilke, Maurras, Barrés, Claudel, Fr. Jammes, — frământarea apropiată a răsăritul rusesc (Berdiaev, Soloviev, și alții).

Însă în momentul inițial sămănătorismul își accentua tocmai deficiențele prin cultivarea acelor preocupări minore de pictură rea-

listă a unor rurali mai mult sărăciți sufletește, abrutizați, de mizerie și alcoolism.

Eforturi instinctive pentru a-i lărgi cercul frământărilor și a-i limpezi atmosfera, sunt tocmai acele „false reacțiuni” contra sămănătorismului: atitudinea „Evenimentului literar” și a „Curentului Nou”, ce avea să ducă la poporanismul „Vieții Românești” — și mișcarea de pronunțată notă programatică a „Convorbirilor Critice”.

Cu deosebire ostilitățile între sămănătoristi și poporaniști apar și azi ca simple neînțelegeri între prieteni, ca aceea voință de diferențiere între „țăranul pitoresc” și „țăranul privit cu simpatie”. Dacă însă similitudinea atitudinii îi indica apropiați, ceea ce îi diferenția era diversitatea surselor ideologice. Poporanismul își datora nota de umanitate mai largă formațiunii deosebite a animatorului său, C. Stere, care, venind de peste graniți, din Rusia, aducea nu numai inevitabila detașare în perspective, ci și o prealabilă asimilare, până la identificare chiar, a preocupărilor, literaturii și ideologiei „*narodnicilor*”, poporaniștii ruși.

„Convorbirile Critice”, accentuând un principiu literar opus sămănătorismului — nu izbutesc însă să-l valorifice, să se diferențieze prin creație. Scriitorii la cari au trebuit să apeleze fiind aproape toți sămănătoristi sau de o formație identică, inițiativa mișcării a rămas aproape pur tecretică, deși salutară.

În fața acestei izbucniri prodigioase a energiilor noastre primare, ce forță din afară putea închea un echilibru?

Am însemnat intuiția justă a lui Macedonski, care încerca prelungirea liniei obicinuite de un veac literaturii noastre, accentuând orientarea ei spre cultura franceză. Apărând această linie în prima serie a „*Literatorului*”, Macedonski determinase la sfârșitul secolului trecut un început de mișcare în acest sens. Însă știuta atitudine personală a lui Macedonski a dus la un punct mort această orientare. Totuși, așa cum a fost, ce a însemnat Macedonski pentru eforturile novatoare în literatura noastră, e încă greu de precizat. Un lucru e cert: mai toți primii noștri simbolisti au trecut pe la Macedonski. Dacă poate fi considerat punct de plecare pentru poezia noastră de azi, e greu de spus în ce măsură. Lucru surprinzător, proza sa e mult mai apropiată de actualitate. Cine ar reciti nuvela „*Între Cotețe*”, din „*Cartea de Aur*”, — ar identifica cu surpriză la Macedonski primele virtuozități de verb cari aveau să ducă la somptuoasa mantie a prozei moderniste de mai târziu, la pitorescul arghezian și la cizelura poemelor în proză ale lui Adrian Maniu; ar identifica apoi unele elemente de fantezie, caracteristice începuturilor de proză ale moderniştilor noștri, unele jonglerii spre absurd cari pot fi puncte

de plecare pentru Urmuz. Mai târziu, când multe lucruri cari se tac azi se vor spune, — căci, să profităm de acest prilej pentru a denunța o psihoză ce pare neverosimilă: mulți scriitori ai noștri, cari în tatonările începuturilor literare au trecut și prin cercul lui Macedonski, obsedați și acum de amintirea oprobiului unanim ce-l înconjură odată, refuză și azi să-și aducă aminte de el, — atunci se va lămuri materialul de cultură și actualitate franceză pe care l-a putut aduce la noi, pe vremuri, urgentul poet, și cred că acest material se va dovedi apreciabil față de preocupările contemporanilor săi.

În orice caz, pe această linie a sa de reacțiune se grupează forțele net inovatoare cari acționează apoi în literatura noastră, încercându-și apropierea de modernismul francez. Începând cu „Linia Dreaptă” și cele câteva sfioase precizări de atitudine ale sale, filonul acesta crește, uneori subțiat până la frângere, dar din ce în ce mai pur, mai lămurit — prin atâtea reviste efemere dar vii, modificând ca mici infiltrații corosive, înțelegerea marelui mase a lectorilor.

În adevăr, aceste reviste se continuă una pe alta, efemere dar din ce în ce mai multe și mai precis orientate. Arareori, încercări de teoretizare. Cele mai multe și-au precizat linia inovatoare doar prin atitudinea lor bătaioasă de protest și frondă, prin noutatea materialului literar pe care îl aduceau din când în când. Dar tocmai această atitudine de frondă, mai ales în versificație, atitudine care se prelungia frecvent și în viața socială a moderniştilor, a făcut mai mult decât toate teoretizările: a înlesnit difuziunea lentă în public a noilor forme de sensibilitate, înlesnind eflorescența „Sburătorului” și a „Cetății literare”.

Se pare că toată această frământare s'a epuizat în zilele noastre, prin domolirea aproape desăvârșită a ciocnirii.

Unii critici au vorbit despre triumful modernismului. E vădit o exagerare, rezultată dintr'un punct de vedere unilateral.

Ca și în trecut, violentele invazii de elemente străine în cultura noastră nu i-au frânt linia, ci doar i-au mlădiat cursul, printre extreme.

Cred că prin maturitatea celor cari au dus această luptă, atât pentru cât și împotriva noilor orientări, această generație care și-a stabilit definitiv pozițiile și esența spirituală, a realizat încă odată în cultura noastră acel echilibru între forțele autohtone și cele din afară, între tradiție și modernism, ca să întrebuițez termenii cei mai obișnuiți, deși cei mai imprecisi.

Notele moderne de neliniște, metafizică sau religioasă, de afirmare barbară sau delirantă a eului ce se vede amenințat de disoluție, piatra de preț a imaginii ca direct mijloc de expresie, o tănuire

a sentimentului sub sclipirile ei înșelătoare — toate acestea animă azi și cristalizează un material poetic în care etnicul și trecutul nostru apar frecvent, fie sub chipul mitului biblic sau folcloric, fie prin acea specifică transfigurare a peisagiului.

Alăturați de pildă „Psalmii” d-lui Arghezi, „Isus prin grâu” a d-lui Crainic, „Orbul” d-lui Lucian Blaga, „Vânătoarea mistică” a d-lui Adrian Maniu, „De-o fi să fie raiul” a d-lui Pillat — și veți vedea cum, pe același filon de neliniște, mitul religios animat prin identificarea cu sursele vii ale folclorului, oferă tot atâtea prilejuri de altoire desăvârșită a sensibilității și expresiei moderne pe trunchiul bătrân al neliniștilor noastre de veacuri.

Însă, urmând o lege care pentru noi, Români e încă ineluctabilă, se pare că, odată realizați în acest echilibru, — ceea ce pe alte meleaguri ar fi însemnat de abia punct de plecare pentru creație definitivă — exponenții acestei generații și-au trădat misiunea, fie ironsindu-se sterili pe același plan, în neputința de a se depăși, fie renunțând la creația literară sau subordonând-o planului politic.

Rândurile rare au trebuit să fie împlinite de cei cu mult prea tineri pentru misiunea, nu de creație cât de conducere, de orientare, pentru care erau chemați.

Pentru că (ceea ce s'a și înțeles), se pare că acum nu ar mai fi suficient să aduci o nouă formulă occidentală pentru a schimba cât de cât cursul literaturii noastre.

Strict istoricește vorbind, deci, s'ar părea că generația tânără trebuie să traverseze un moment caracteristic, pe care ai fi tentat să-l numești de „epigonism”, dacă nu ți-ai da seama că termenul e disproporționat, impropriu.

Scriitorii cari au ajuns la maturitate s'au realizat deplin literaricește. Însă, în lipsa unui elan de autodepășire, acel echilibru de care vorbeam, s'a prelungit în încremenire.

E un moment de inerție.

Urmașii nu se pot integra în el căci ar însemna o auto-suprimare. În efortul lor de diferențiere, de detașare, căutând o nouă linie pe care să pună accente, pe care să-și organizeze tumultul și expresia, — tinerii scriitori de azi trebuiau să rupă acest moment de liniște.

Această voință deosebită de a se realiza, a lor, e o pârgie care poate răsturna totul.

Nu și-a găsit încă axa de sprijin.

De aci toată frământarea lumii noastre tinere: Accentuarea frenetică a unei noi spiritualități, negativismul de suprafață, refugiu

în filosofia germană a disperării — care face acum ravagii la noi — odiul autohtonismului, căutarea unui nou umanism...

Toate însă mai puțin orientări și mai mult încordări în căutarea unei atitudini, mai puțin opunerea unor noi valori celor vechi și mai mult împotriviri pur și simplu, consumându-se fără finalitate în însuși gestul negațiunii.

Toate deci, până acum, lozinci cari prin înseși limitele ce le caracterizează, nu s'au putut transforma în comandamente ale încreșterii noastre vieți intelectuale.

Până când — poate — noile șiruri ale tinereții de mâine, transformate printr'un nou cult al vieții — care se desemnează de abia prin difuzarea sportului — vor izbuti să se realizeze într'un nou umanism, de astădată autentic și rodnic, ca expresie reală a unui echilibru interior.

Noi, am rămâne astfel pentru azi doar o treaptă în istorie, iar mâine, cine știe, poate simpli spectatori și lectori.

OVIDIU PAPADIMA

GHEȚARUL DELA SCĂRIȘOARA

(Urmare)

Sub vraja frumuseților văzute, se naște acum fireasca dorință a cunoașterii istoriei și însemnătății științifice a acestei minuni a naturii. Povestea golului subpământean și a gheței ce-o adăpostește în taină, e mult mai veche și mai plină de înțeles pentru descurcarea caierului vremurilor trecute, decât s'ar putea crede, la primele observații. Legenda și cronica nu ne dau, desigur, prea multe lămuriri asupra vârstei și însemnătății ghețarului.

Omul de știință, care poate reface adesea firul întrerupt al operei naturii, explicând întruchiparea de astăzi a materiei moarte sau viețuitoare, a știut și aici să deslege o bună parte din enigmele, pe care le ascunde ghețarul dela Scărișoara.

Căci, deși populația băștinașă cunoaște ghețarul dela Scărișoara din timpuri imemorabile, până către jumătatea sec. 18-lea, nu se vorbește de el, decât în fragmentare relatări turistice.

Geograful *Schmidl*, cel dintâi, publică o lucrare cu caracter științific¹⁾, cuprinzând pe lângă descrierea ghețarului, o schiță și două profiluri, alături de acele ale peșterilor: Zmeilor din Onceasa, Fânațe și Meziad.

Geologul *Karl Peters*, care a vizitat ghețarul în același timp cu Schmidl, luând parte la expediția din Biharia, organizată sub auspiciile arhiducelui Albrecht, dă o descriere mai sumară decât a lui Schmidl, dar adaugă câteva amănunte prețioase de ordin geologic și mineralogic. Astfel dela el, aflăm că vârsta calcarului în care e scobită peștera aparține jurassicului, că paturile au o înclinare spre W și SW, cât și alte informații privitoare la forma stalagmitelor și a chiciurei de ghiață.

Ipotezele sale asupra vârstei și constituției gheței, sunt însă eronate, cum a dovedit-o Prof. *Emil Racoviță*, căruia îi revine me-

---

¹⁾ SCHMIDL, A. A. Das Bihar-Gebirge an der Grenze von Ungarn und Siebenbürgen (Wien 1863, Verl. Förster und Bartelmus).

ritul de a fi dat o descriere mai amplă a ghețarului dela Scărișoara și aceia de a fi demonstrat deosebitul interes științific, ce el îl prezintă²⁾).

Intre fenomenele observate și cercetate de savantul profesor, în această veche ghețarie naturală, mai mulți ani dearândul, trei au o însemnătate fundamentală pentru lămurirea vârstei ei și a bizarelor formațiuni ce dăinuiesc de atâta vreme în încăperea ei: *vegetația dispusă pe zone*, de pe pârreții dolinei, *structura și evoluția coloanelor de ghiață* și *grosimea neobișnuită a podelei de ghiață*.

Vegetația dolinei. Examinarea pârreților ce mărginesc uriașa dolină, în care se deschide bolta de intrare a ghețarului, produce chiar celui mai profan observator o neașteptată surpriză.

Vizitatorul își dă seamă, chiar dela începutul scoborârei în prăpastie, că bogata vegetație răspândită pe suprafața lor se schimbă treptat cu cât înaintezi spre fund, întâlnindu-se în plină floare o bună parte din plantele, care în regiunea din jurul ghețarului și-au scuturat de mult petalele.

Priviți de jos în sus, de pe zăpada aflată la buza inferioară a bolții, acești pârreți arată și mai deslușit dispoziția pe zone de înflorire a plantelor. Porțiunea lor inferioară, din cauza frigului cât și a luminei slabe, ce cu greu reușește să pătrundă în fundul dolinei, e lipsită de vegetație. Restul însă, reprezentând mai bine de trei sferturi din înălțimea lor, e îmbrăcat de plante așezate pe zone de înflorire, începând dela gura prăpastiei, care nu arată mari deosebiri față de plantele din afară și până la marginea ei inferioară, unde plantele se află uneori în întârziere cu câteva luni, față de perioada lor normală de înflorire.

Pârrețele de Miazănoapte veșnic umed, căptușit cu un covor de mușchi la nivelul de bază, prezintă deasupra acestuia o interesantă floră primăvăratică, mai viguroasă chiar, decât cea din afară.

Căci spre deosebire de fund, care e sub influența rece a zăpezei și a gheței din interiorul ghețarului, regiunea superioară a dolinei e în funcție directă de variațiile de temperatură produse grație luminei soarelui și curenților de aer. În timpul zilelor călduroase de vară se poate constata cu ușurință stratificarea aerului temperat deasupra celui rece, grosimea păturilor fiind în funcție de temperatura din afară. Intre cele două pături se află o zonă de amestec, formată prin difuziune, care nu trece de $\frac{1}{2}$ m.

Flora celor două zone, culeasă de Prof. Racoviță și determinată

²⁾ RACOVITZA EMILE G. Observations sur la glacière naturelle dite „Ghețarul de la Scărișoara“ *Bull. Soc. Sc. (Cluj, t. 3, pag. 75--108, 10 fig. 4. pl., 1927).*

de Prof. Al. Borza, n'a fost încă urmărită în tot timpul anului, totuși din numeroasele explorări făcute la ghețar s'a constatat totdeauna în cursul lunilor Iunie—August prezența unei compozee (*Doronicum Columnae Ten.* = cujda), în plină floare, alcătuind un brâu circular la marginea superioară a zonei reci, dedesubtul căreia începea flora primăvăratică.

Structura și evoluția coloanelor de gheață. Comparând descrierea ghețarului făcută de Schmidl în 1857³⁾ cu constatările sale, Prof. Racoviță a găsit că ea corespunde aproape în totul stărei actuale a ghețarului; timp de 75 de ani au trecut fără ca să se fi întâmplat o schimbare esențială în topografia generală a peșterii sau măcar în distribuția masivelor de gheață. Din aceasta constatare de o nețăgăduită importanță, pentru aprecierea vârstei ghețarului, nu trebuie să se desprindă interpretarea greșită a unei „vieți statice”, în care dăinuiesc formațiunile de gheață amintite.

Starea de aparentă nemișcare e înșelătoare, din cercetările Prof. Racoviță reieșind clar, că masivele de gheață și mai ales coloanele „au o evoluție „dinamică” de o puternică activitate, care se reînnoește anual cu un ritm și forme asemănătoare”.

O scurtă privire asupra procesului de formare și al structurii stalagmitelor de gheață, ce intră în alcătuirea „bisericii” ghețarului, e necesară, spre a putea înțelege această evoluție dinamică.

Formarea stalagmitelor de gheață e identică cu aceea a stalagmitelor de calcar, pe care le întâlnim în peșteri.

Apa superficială absorbită din pământ ajungând pe tavanul peșterii, se prelinge sau cade pe podea, sub formă de picături mai mult sau mai puțin depărtate. Calea picăturilor, odată stabilită, nu se mai schimbă, singurele modificări ce intervin privesc numai variațiile de rezeziune ale căderii și concentrarea sărurilor dizolvate. Același proces se întâmplă cu masivele de gheață permanente; singură desvoltarea lor, mai accentuată sau mai redusă, depinde de regimul ploios al anului.

Infățișarea stalagmitelor de gheață variază așa de puțin, încât în August 1921, când au fost observate întâia oară de Prof. Racoviță, ele erau aproape aceleași ca cele descrise de Schmidl, în Septembrie, cu 70 de ani în urmă.

Spre deosebire de stalagmitelile calcaroase, caracterizate prin vârfuri conice proeminente, coloanele de gheață au o infățișare subcilindrică cu vârful larg boltit sau uneori puțin concav, scobit totdeauna de o cavitate cu fund conic (cupula apicală), în care cad

³⁾ op. cit.

picăturile de pe tavan (fig. 1, A). Cheia formărei stalagmitei, ca și a cupulei stă în căderea acestor picături, care pătrund adânc în masa de gheață, dându-i o structură cu totul deosebită de aceea a gheței ordinare.

Contrar acesteia din urmă care este compactă și impermeabilă, gheața stalagmitelor e permeabilă și absorbantă. O secțiune a vârfului unei coloane de gheață arată o zonă exterioară compusă din pături de prisme și o altă centrală și transparentă, în continuarea cupulei apicale.

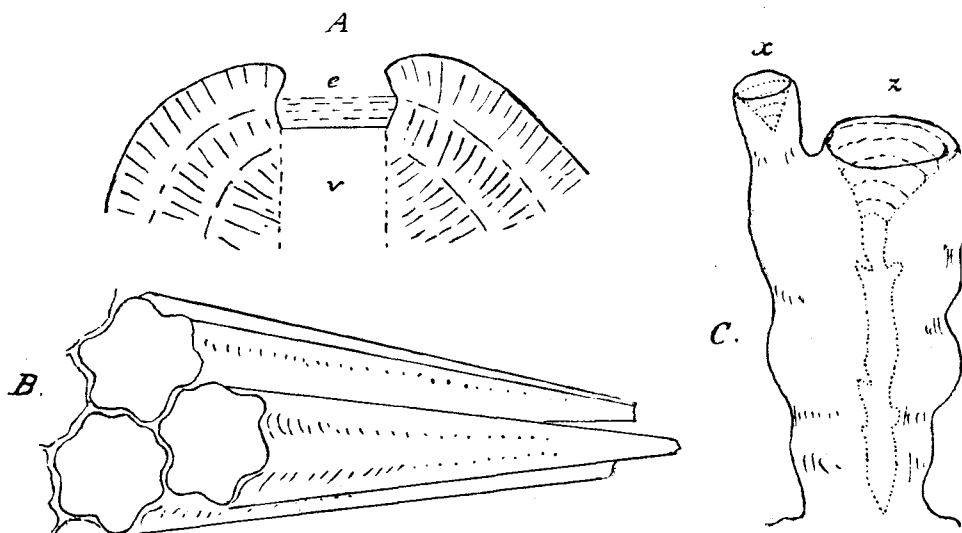

Fig. 1. — A. Secțiune schematică prin vârful unei stalagmite de gheață, arătând cum se prezintă cupula apicală umplută cu apă (e), așezarea păturilor de prisme și a regiunii cilindrice centrale, transparentă (v).

B. Figură schematică pentru înțelegerea dispoziției și articulației cristalelor de gheață în păretele coloanelor.

C. Forma tipică pe care o iau coloanele de gheață toamna, către sfârșitul perioadei de topire (5. X. 1921). z cupulă apicală transformată într'o pâlnie, prevăzută cu un tub ce ajunge până la baza coloanei, x stalagmită mică, grefată pe cea mare și a cărei cupulă apicală a fost deasemeni transformată într'o pâlnie, căreia îi lipsește însă tubul. (După *Racoviță*).

e acoperită de o rețea refringentă ale cărei linii ondulate, cu dublu contur, delimitează arii transparente. Fiecare arie e baza unui cristal mai mult sau mai puțin conic, cu vârful îndreptat spre centrul coloanei. Cum baza cristalelor are marginele mult mai puțin ondulate cu unghiuri intrând și ieșind, la aceste unghiuri corespund în mod natural pliuri pe fețele laterale ale cristalului, formându-se astfel un fel de piramidă, care se articulează lăsând intervale între cristale (fig. 1, B). La începutul primăverii aceste intervale sunt capilare

și pline de apă interstițială; perețele coloanei e atunci transparent și fără structură. Când temperatura scade sub 0° , apa interstițială îngheață și gheața are aparența unei mase fără structură.

Toamna, temperatura peșterei ridicându-se deasupra lui 0° , „piramidele” încep să se topească pe laturi, intervalele dintre ele se măresc; apa supusă forței gravitației se scurge și e înlocuită de aer, încât coloana nu mai e transparentă, ci de culoare translucidă albicioasă. Această structură, cum am mai spus, se deosebește de aceea a gheței obișnuite, cât și de a altor soiuri de gheață (de râu, de ghețar, poleit, chiciură, etc.).

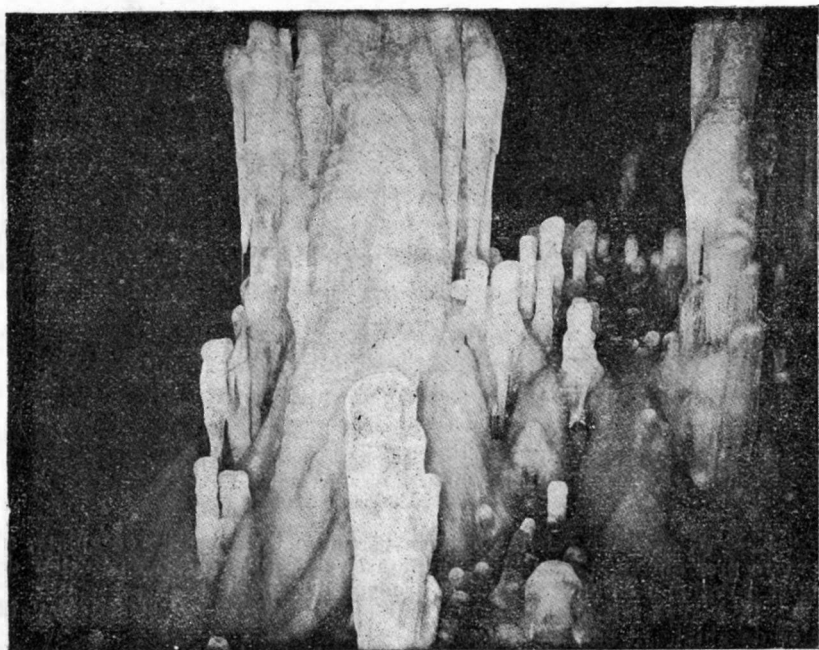

Foto V. Pușcariu

Fig. 2. Ghețarul de la Scărișoara. Regiunea mijlocie a „bisericii”. Stalagmite având formă „spectrală”. În fund stalagmite tinere, cu una sau mai multe umflături reprezentând stadiile succesive de formare și de creștere ale stalagmitelor (29 Iunie 1930).

Prof. Racoviță combate afirmația lui Peters, că cristalele de gheață, ce intră în formația stalagmitelor, sunt adevărate piramide. Observațiunile sale arată că cristalele au totdeauna forma unor *prisme hexagonale ale căror baze sunt paralele cu suprafața de congelare*. Forma presupusă de Peters e de altfel imposibilă, pentru așezarea păturilor concentrice în pereții ce mărginesc forme cilindrice sau umflate în chip de măciucă, ca acele ale stalagmitelor.

Cât privește conservarea stărei lichide a apei „interstițiale”, la temperaturi relativ scăzute, ea se explică prin faptul că această apă nu e curată, ci reprezintă o soluție de clorură de sodiu, diferite săruri calcice și combinații organice.

Tot atât de interesantă este evoluția acestor stalagmite. Coloanele de gheață, odată cu venirea toamnei, încep să se topească în

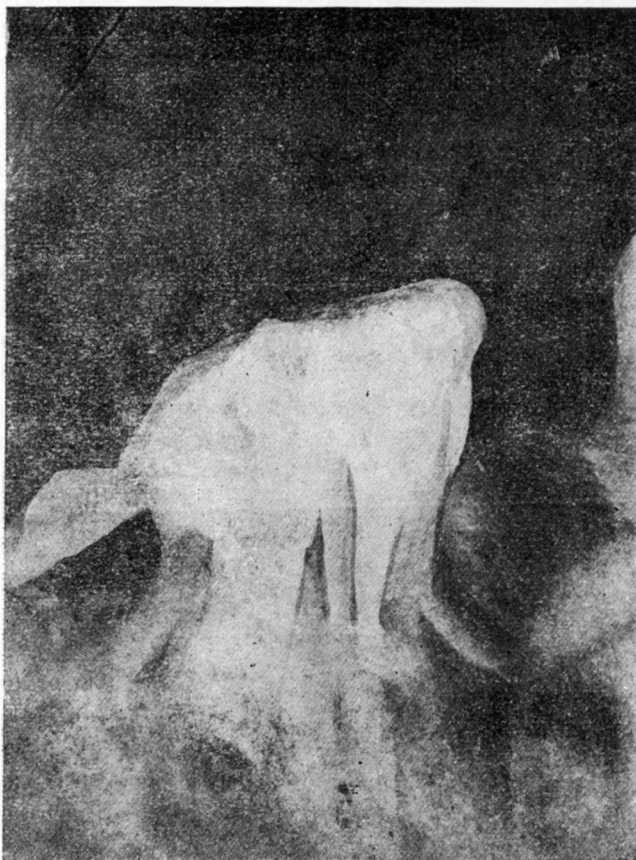

Foto Racovița

Fig. 3. Biserica. Stalagmită în formă de ciupercă, împreună cu stalactite, în perioada de topire (August); se observă la suprafața bazei periferice ale prismelor din care e formată perețele. (15 August 1921).

parte sau în întregime; totuși în anul următor pe locul vechiu găsim coloane noi, de formă identică, adesea grefate pe rămășițele celor din anul trecut.

Stalagmitile se prezintă în general sub trei forme: *spectrală*, asimetrică (fig. 2), caracteristică pentru coloanele mari ale masivu-

lui; în formă de ciupercă (fig. 3), mai scunde, luând naștere din contopirea mai multor stalactite. Aceste stalagmite izolate sunt prevăzute cu cupula apicală. În sfârșit sunt coloanele tinere, de formă ovoidă (fig. 2), alcătuite din mai multe regiuni ovoide suprapuse, fără cupulă apicală, care se formează numai când stalagmita a crescut îndeajuns, vârful ei luând aspectul unei măciuci. Adesea înfăți-

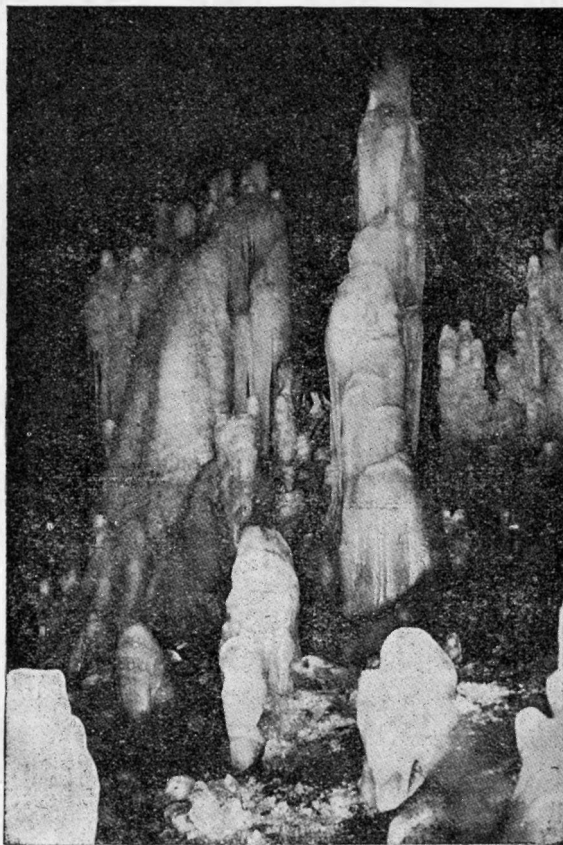

Foto-Press

Fig. 5. Ghețarul de la Scărișoara. „Biserica“, toamnă, în timpul desghețului. A se compara această fotografie cu cea luată cu doi ani înainte, vara — Iunie 1930 — fig. 2).

șarea stalagmitelor trădează felul cum ele au luat naștere. Cine are ocazia să viziteze ghețarul prin luna Octombrie, va înțelege mai ușor acest fapt, prinzând stalagmita în plină perioadă de desgheț (fig. 4). Cea mai mare parte din ele au pierdut jumătate din înălțime, s'au subțiat și deformat, unele s'au îndoit, culcându-se aproape orizontal față de poziția inițială, totuși fără să se rupă.

Cercetând de aproape aceste coloane, se observă că au suferit transformări însemnate în alcătuirea lor internă, cupula apicală din vârf devenind cu timpul un tub, de dimensiuni variabile pe traiectul lui, care ajunge să străbată întreaga coloană (fig. 1, C).

Așa se explică îndoirea și culcarea coloanelor de ghiață, peste cele învecinate, formându-se blocuri orizontale ce unesc între ele două sau mai multe stalagmite, sortite să devină suportul coloanelor de ghiață ce vor crește în primăvara viitoare.

Căci aceste stalagmite sunt fie restaurări ale celor vechi, fie formații nouă, având înfățișarea caracteristică de măciucă, cu cât sunt mai înalte; mărimea lor trece adesea de 3 metri. Ele sunt transparente ca cristalul, din cauza apei interstițiale ce o conțin. Structura pereților deși invizibilă, se poate constata din topirea unui fragment de ghiață, ieșind la iveală obișnuitele prisme hexagonale.

Pe tavan, mai cu seamă în sala mare, se observă adesea izolate sau grupate, numeroase stalactite; sunt formațiuni trecătoare cu o structură, care nu se deosebește prin nimic de aceea a țurțurilor de ghiață ce atârnă iarna la marginea streșinilor.

Ghiața podelei. Am văzut⁴⁾ că pe perețele din dreapta al „bisericei”, ține tovărășie stalagmitelor un sloi enorm, ce pare o cascadă înghețată; alte două masive de ghiață, unul conic, altul geamăn se află în sala mare. Aceste sloiuri sunt deasemeni formații permanente, având aceeași viață de creștere sau descreștere în funcție de anotimp, ca și stalagmitetele, fără a-și schimba totuși aspectul în decursul vremii.

Să analizăm acum și ghiața care acopere podeaua. Ea formează o pânză compactă, cu un nivel neschimbător, fiind alcătuită din „ghiață veche” — o adevărată calotă de ghiață fosilă, de o grosime considerabilă, — neinfluențată de variațiile climatice actuale.

Calota de ghiață, cenușie și translucidă, nu atinge perețele peșterii, decât în locurile unde se găsesc masivele permanente amintite; încolo, de jur împrejur, se întinde spațiul vid. La suprafața gheței există o pătură subțire de argilă, provenită din disoluția calcarului pereților, deasupra căreia se adaogă în fiecare primăvară un strat de ghiață anuală, transparentă ca sticla și de o grosime, care nu trece de 10—15 cm. Toamna, când începe desghețul, această ghiață tânără, dispăre complet, odată cu o parte din corpul stalagmitelor, iar apa ce rezultă din topire se scurge prin crăpătura aflată între marginea podelei și perețele peșterii.

Prin urmare, ghețarul păstrează din vremuri imemorabile, la ace-

⁴⁾ V. *Gând Românesc* Nr. 3—4, pag. 152, fig. 4.

lași nivel și fără modificări însemnate, o calotă imensă de *ghiață fosilă* la adăpost de influența agenților din afară și în același timp se formează periodic și trecător o pătură de ghiață tânără, care dispare în cursul anului. Sondajii, pentru stabilirea grosimei stratului de ghiață fosilă, n'au fost făcute până în prezent. Schmidl contrazice relatările lui Kulmann, care socotește grosimea ei la peste 76 m.! E sigur totuși, că grosimea gheței trece de câțiva zeci de metri, mai ales în sala mare a peșterei (*Racoviță*). Am arătat că păreții primei săli și ai gangului⁵⁾ sunt acoperiți de o chiciură strălucitoare și de culoare cenușie; această culoare e datorită aceleiași argile produsă din disoluția recei calcaroase, ca și pătura subțire presărată deasupra gheței fosile. Formarea chiciurei se explică printr'un fenomen de condensare a picăturilor de apă din atmosferă în contact cu suprafața păretelui, care e acoperit cu o pojghiță uniformă de aspect sticlos.

Condiții de viață. Oricine a vizitat ghețarul, surprins de temperatura scăzută, și-a pus întrebarea dacă viața poate fi posibilă în interiorul lui. Ca în toate peșterile, temperatura ghețarului e variabilă, dar amplitudinea acestor variații e foarte mică. Din Iunie și până în Octomvrie, ea e constant pozitivă, menținându-se în jurul lui $+1^{\circ}\text{C}$; atât timp cât temperatura exterioară nu se scoboară. În acest din urmă caz, aerul rece din afară pătrunde prin dolină și alungă aerul mai cald din peșteră, ceea ce însemnează că temperatura iernei influențează direct temperatura ghețarului. Această influență încetează, îndată ce temperatura exterioară trece de $+1^{\circ}\text{C}$.

O astfel de temperatură, cât și prezența chiciurei pe păreții peșterii sunt condiții nefavorabile, pentru existența unei flore și faune în încăperile ghețarului. Cu toate acestea, toamna când păretele din fund al celei de a doua săli („biserica”), nu e acoperit de chiciură s'au găsit păianjeni și un coleopter cavernicol (*Pholtuon proserpinae glaciale* Jeann), iar pe bucăți de lemn împrăștiate pe jos, ciuperci. Ce se întâmplă cu aceste animale în timpul perioadei de îngheț, adică din Noemvrie și până prin Mai, cât și unde se face desvoltarea lor, e încă o enigmă. Probabil, că aceasta are loc în crăpăturile din jurul peșterii, unde aceste viețuitoare se refugiază, îndată ce temperatura ghețarului devine insuportabilă.

Observațiile și ipotezele expuse pentru lămurirea fenomenelor din interiorul ghețarului sunt departe de a epuiza istoria atât de controversată a originii și existenței lui. Topografia regiunii, în primul rând, nu explică așezarea și structura de astăzi a ghețarului.

⁵⁾ *Ibid.*

Situația lui geografică, la marginea podișului Scărișoarei, dominând cu aproape 360 m., thalwegul Gârdei Seci și puternicul drenaj subpământean al versantului stâng al acestei văi, sunt martorii unei vechi morfologii, deosebită de cea actuală. Ele presupun o vârstă foarte înaintată, care e și a gheței fosile, rămasă dintr'o epocă cu un climat, în care glaciațiunea era mult mai dezvoltată în această regiune, destăinuind astfel măcar în parte transformările pe care a trebuit să le sufere înfățișarea peisagiului, dela naștere și până astăzi.

Pe de altă parte dispariția apei, produsă din topirea zăpezii și gheței anuale, rămâne încă o mare enigmă. Credința localnicilor, că această apă s'ar scurge în pâraul Gârda sacă, la locul numit „Cotețul Dobreștilor“ este neîntemeiată. Volumul redus al acestei ape pentru a alimenta exurgențele puternice dela Dobrești, cât și temperatura acestora din urmă, care reprezintă temperatura normală a masivelor regiunii ($7^{\circ}2-7^{\circ}8C$), înlătură orice proveniență directă din apele ghețarului. Dacă exurgențele și-ar trage originea din ele, temperatura ar trebui să fie mult mai scăzută.

Cel mult, s'ar putea ca aceste ape să se amestece cu infiltrațiile superficiale, luând treptat temperatura masivului și să contribuie la mărirea debitului izvoarelor dela Cotețul Dobreștilor.

Toate cele de mai sus dovedesc cu prisosință marele interes științific al Ghețarului dela Scărișoara. Deslegarea numeroaselor probleme, pe care le pune acest monument al naturii⁶⁾, nu poate fi îndeplinită decât prin conlucrarea mai multor specialiști care să întreprindă studii amănunțite și experiențe la fața locului, timp mai îndelungat, fenomenele din interiorul ghețarului interesând deopotrivă pe biologi, ca și pe geologi, metereologi, cristalografi sau fizicieni.

VAL. PUȘCARIU

⁶⁾ De curând (Iunie 1933), ghețarul de la Scărișoara a fost declarat „monument natural“, de către Comisiunea Monumentelor Naturii, fiind sub ocrotirea legii protecției naturii. Reprezentanții autorității (jandarmi, pădurari etc.) au instrucțiuni pentru supraveghierea lui și împiedecarea țăranilor sau turiștilor, obișnuiți să distrugă în timpul verei minunatele formațiuni de gheață din interiorul „bisericii“. La un sfert de oră depărtare de ghețar, se găsește o spațioasă casă de adăpost, ce aparține Secției Munților Apuseni „Frăția Munteană“ a Touring-Clubului României, popas bine venit pentru vizitatorii, care altfel ar fi siliți să se întoarcă în aceeași zi la Gârda de sus, sau să petreacă noaptea sub cerul liber.

CRONICA EXTERNĂ

IZOLAREA GERMANIEI HITLERISTE

— EVOLUȚIA DIPLOMAȚIEI ÎN CELE TREI REICHURI —

În Germania a triumfat Svastica. Secera și ciocanul au fost sfărâmate, liberalismul democratic a intrat în comă. Constituția dela Weimar a devenit o literă moartă, dictatura lui Hitler inaugurând o nouă epocă din care nu lipsesc nici elanul și violența caracteristice tuturor revoluțiilor, nici repercusiunile profunde ale acestora în domeniul politicii externe.

Analizând din acest din urmă punct de vedere situația guvernului hitlerist, ceace ne izbește în primul rând este izolarea Germaniei pe planul forțelor internaționale. Diplomația germană a ajuns într'un greu impas, după ce foarte rar, în trecut, a strălucit prin abilitate și prudență. Fenomenul se poate urmări dealungul istoriei diplomatice a celor trei Reichuri.

Primul Reich, Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, a fost o federațiune vagă de teritorii pulverizate în care acțiunea unei diplomații unitare era exclusă prin lipsa de coeziune politică. Ascensiunea Prusiei, în epoca Fredericană, și lupta de rivalitate cu Austria Habsburgică pentru cucerirea primatului în Sfântul Imperiu, a fost un alt impediment ce stânjenea progresul diplomației germane. În fine, Prusia a învins...

Al doilea Reich a fost imperiul lui Bismark, proclamat în sala de oglinzi dela Versailles. Printr'o politică abilă, Bismark a realizat unitatea Germaniei, folosindu-se însă de unele mijloace puțin uzitate în diplomația modernă. Războiul franco-german, care a raliat toate forțele dispartate ale Germaniei, pentru a le contopi într'o solidaritate națională, la Sedan și Versailles, — a fost provocat de faimoasa *telegramă dela Ems*. Se știe că textul acestei telegrame, care preciza atitudinea Germaniei față de chestiunea succesiunii spaniole, a fost redactat în termeni concilianți, pentru a fi pe placul pașnicului rege al Prusiei, care a și semnat-o. După semnare însă, Bismark a modificat-o, prin diferite ștersături, în așa fel, încât telegrama a ajuns la Paris ca o gravă provocare, aruncată în fața lui Napoleon al III-lea. Războiul a devenit astfel inevitabil. După război, politica lui Bismark a luat un curs anormal pentru interesele externe ale Germaniei. Bismark era preocupat numai de politica internă și de consolidarea Imperiului, care în sine era, ce-i drept, o operă gigantică. Neglijând așa dar politica externă, Cancelarul de Fier a inaugurat o diplomație aventuroasă și incoherentă, riscând

faimosul joc cu bile al alianțelor antagoniste: pe de o parte, el se lega cu Rusia antiaustriacă, iar pe de altă parte, cu Austria anti-rusească. Orientarea lui Bismark e stăpânită de o obsesie: să deblocheze frontiera Rinului, să evite pericolul revanșei franceze și, astfel, să câștige timp pentru consolidarea internă. Absorbită de aceste griji, mai ales în perioada dintre 1870 și 1890 când se desfășoară marile rivalități coloniale și se împart continente întregi, Germania lui Bismark nu participă la această operațiune de partaj și această absență a ei va avea consecințe incalculabile.

Wilhelm al II-lea, urcându-se pe tron, și înlăturând pe Bismark, a putut face constatarea tardivă că lumea este împărțită și că nevoile crescânde ale Germaniei industrializate și modernizate au rămas neacoperite. Atunci el a inaugurat celebra și fatala „*Macht-politik*“, cursa înarmărilor terestre și navale, amenințătorul „*Drang nach Osten*“, planul unei „*Mittleuropa*“ germanizate, visul de stăpânire a oceanelor, proiectele de expansiune colonială și toate celelalte fețe ale imperialismului wilhelmian. Diplomația lui Wilhelm al II-lea a fost un curios amestec de aroganță prusacă și de naivitate grandomană, așa cum aceasta se reoglindește în adnotările și instrucțiunile marginale ale corespondenței diplomatice, publicate după războiul mondial. Tactica lui i-a inspirat o serie de gafe istorice. Prima a fost faimoasa *telegramă Krüger*, prin care Wilhelm a încurajat pe conducătorul Burilor în războiul Transwalului din 1899, împotriva Angliei. Această telegramă a pus una din pietrele de temelie pentru antanta cordială franco-britanică. Pe urmă, a făcut gălăgioasă și grotesca *vizită dela Tanger*, în 1904, asmuțind pe Sultanul Marocului împotriva Franței, pe care a atașat-o și mai mult de aliata ei britanică. După aceea, a *instigat Austria* să anexeze Bosnia (1908), provocând furia Rusiei și strânsa alipire a acesteia la antanta cordială. A urmat *lovitura dela Agadir*, în 1911, când a trimis crucișătorul „*Panther*“ pe coasta Marocului și a dat pe față proiectele sale de cucerire a Africii. Acestea au alarmat, în mod egal, opinia franceză și britanică. În fine, a început războiul mondial, prin *violarea neutralității belgiene*, în virtutea lozincei: „*Not bricht Recht*“, care consideră tratatele internaționale drept simple „*petece de hârtie*“. Tactica imperialismului wilhelmian a raliat aproape toate popoarele lumii, chiar și pe cele de dincolo de Ocean împotriva Germaniei și a provocat nu numai dezastrul militar dela Marna, ci și înfrângerea diplomatică dela Versailles.

La *Conferința de Pace*, Germania a fost slab reprezentată și mediocru apărată. Ii lipsea o figură diplomatică de envergura unui Talleyrand. La Congresul dela Viena, cu o sută de ani în urmă, Talleyrand a știut să fluture drapelul legitimismului monarhic, a restaurației royaliste, să arunce toată vina imperialismului francez asupra ambițiilor cezariene ale lui Napoleon, să spele Franța curată de orice vină și să o salveze intactă și degrevată de orice răspundere și sarcini de reparațiuni. Tot așa, un Talleyrand german ar fi putut, la Versailles, să agite pasifismul democratic al tinerei Republici weimariene, să treacă răspunderea imperialismului german în sarcina Kaiserului exilat la Doorn, să exploateze necesitatea refacerii economice a Eu-

ropei falimentare, pericolul marilor sguđuiri sociale și amenințarea renașterii imperialismului naționalist și revanșard. Dar Germania n'a trimis, la Versailles, un Talleyrand, ci pe modestul și timidul burghez Müller, care era incapabil să combată pe cei cinci mari dictatori, — „*The Big Five*“, — cari au pecetluit soarta tratatelor de pace.

Diplomația Germaniei postbelice și-a schimbat tactica și a lansat o politică de destindere și conciliațiune. Conferința dela *Genoa*, tratatele dela *Locarno*, intrarea Germaniei în Liga Națiunilor, aranjamentele financiare dela *Haga* și lichidarea reparațiilor la *Lausanne* au fost etapele unei evoluții lente de refacere a prestigiului și a intereselor germane, în viața internațională. O linie neînfrântă de continuitate a fost trasată de *Rathenau*, *Stresemann*, *Curtius*, *Brüning*. Atitudinea conciliantă și pacifistă a diplomației democratice a obținut treptata reducere a reparațiilor până la complecta lor anulare, evacuarea Renaniei înaintea termenului stabilit în tratate și o crescândă simpatie a opiniei mondiale față de dificultățile interne, economice și sociale, ale Germaniei suferinde. *Rusia Sovietică* a fost câștigată la *Rapallo*. Simpatiile Americii se manifestau printr'un puternic sprijin moral și prin credite largi, acordate economiei germane. În *Anglia*, politica luase un curs filogerman. În *Italia*, Mussolini avea atitudinea unui protector al revendicărilor revizioniste germane. La un moment dat, însăși *Franța*, izolată în temerile ei de securitate, față de celelalte puteri, cultiva apropierea franco-germană. *Micile puteri limitrofe* simpatizau deschis cu Germania. În toată *Europa Centrală* se considera serioasă posibilitatea unei colaborări economice și a unei destinderi politice față de Germania. Adevărat că toate aceste concesii au fost obținute, de diplomația germană, printr'o atitudine modestă și supusă, care irita susceptibilitatea naționalismului german.

În această atmosferă de acalmie, *ascensiunea lui Hitler* a produs o radicală schimbare. Reflexul actelor politice ale revoluției hitleriste s'a resimțit în toată viața internațională. Ecoul lozincelor rasiste, antidemocratice și antiliberales s'a repercutat în întreaga presă mondială, stăpânită de finanța evreiască și de concepțiile umanitariste.

Al treilea Reich este *Imperiul lui Hitler*, visat și preconizat de Cancelarul dictator. Primul act al diplomației hitleriste a fost restaurarea vechei „*Machtpolitik*“ de nuanță wilhelmiană. Exaltarea raționalismului rassist a produs o renaștere a imperialismului și militarismului prusac. Lent și deghizat, înarmarea Germaniei s'a început pe toate liniile. Proiectele de expansiune ale Hitlerismului sunt încă necristalizate. Ele sunt însă în curs de fermentare agitată.

Atitudinea conciliantă și simpatizantă a Marilor Puteri s'a schimbat brusc într'o teamă alarmată și într'o ostilitate deschisă. *Franța* obsedată de amintirile invaziei războinice și stăpânită de preocupările ei de securitate, a unit, în fața revanșardismului german, toate forțele de dreapta și de stânga, într'o puternică solidaritate defensivă. Ea își sporește armamentele și înalță gigantice construcții de apărare dealungul frontierelor. *Anglia*, temându-se de recrudescența ambițiilor navale și coloniale ale Germaniei, se rialiază Franței,

ca în timpurile Antantei cordiale. *Uniunea Sovietică*, alarmată de bomba declarațiilor lui Hugenberg, făcute la conferința dela Londra, în sensul că Germania aspiră la teritoriile rusești, pentru colonizarea suprapopulației sale, — se apropie de Franța, ca înainte de războiul mondial. Primirea lui Herriot la Moscova și recentul raid al conducătorilor aviației franceze în Uniunea Sovietică, comandarea armamentelor sovietice în Franța și trimiterea misiunii franceze tehnică militară în Rusia, sunt fapte noi și destul de concludente, în această privință. Fără să mai amintim de semnarea și ratificarea tratatului de neagresiune și de stimularea comerțului franco-sovietic. *Italia*, cu toate afinitățile ideologice ale fascismului și nazismului și cu toată asemănarea tendințelor revizioniste, se găsește în antagonism inevitabil cu Germania, atunci când este vorba de „*Anschluss*”-ul Austriei și de expansiunea germană în Europa Centrală și în Balcani. În *Statele Unite*, tendințele antisemite și naționalismul economic al Hitlerismului a provocat o bruscă răcire a simpatiilor filogermane.

Polonia, care-și teme coridorul dela Danzig și Silezia, a consolidat nu numai alianța sa cu Franța și Mica Înțelegere, ci și raporturile sale față de Uniunea Sovietică. Dovada o furnizează, între altele, și proiectata vizită a lui Pilsudski la Moscova și a lui Vorosilov la Varșovia. *Mica Înțelegere*, ridicată la rangul unei Mari Puteri, prin unificarea acțiunii sale diplomatice, își întărește legăturile cu Franța și Polonia și încearcă o apropiere de Uniunea Sovietică, sub presiunea pericolului, schițat de revizionismul hitlerist.

Dar Pangermanismul, adică politica de înglobare a tuturor teritoriilor locuite de popoare germane în al III-lea Reich, a alarmat și micile și neutralele popoare limitrofe. Alarma începe în *țările baltice* și în *țările scandinave* și, mai ales în Danemarca (din cauza Schlesvîgului). Se continuă în *Olanda*. Devine accentuată în *Belgia*, din pricina incursiunilor ultragioase dealungul frontierelor germane și se prezintă gravă în Elveția unde hitlerismul aspiră la teritoriile locuite de Elvețienii germani. În proporții și mai serioase în *Austria*, pentru că „*Anschluss*”-ul forțat este considerat ca un pericol de simplă anexare și prusificare. Poate că „*Anschluss*”-ul este o necesitate economică și politică pentru Austria și nu este exclus ca el să se producă mai curând sau mai târziu. Totuși, constelația internațională și atitudinea guvernului austriac sunt opuse actelor de provocare violentă ale politicii hitleriste. În general, politica de violare a frontierelor sau tolerarea ei oficială, constituie o gravă greșeală diplomatică ce nu poate decât să complice situațiunea Germaniei.

Singura aliată a Germaniei hitleriste ar fi rămas *Ungaria* lui Gömbös. Dar nici această prietenie nu este tocmai sigură. Ungaria oscilează între Germania și Italia, care amândouă patronază revizionismul maghiar. Pe de altă parte, Ungaria se gândește și la o colaborare politică cu Austria, pentru că se teme de consecințele „*Anschluss*”-ului, care ar aduce o Germanie puternică la frontierele ei, — ceea ce ar implica riscul de a-și pierde prestigiul și chiar de a-și vedea amenințată securitatea teritorială, din cauza ambițiilor imperialiste ale colosului teuton. Din această cauză, Ungaria încearcă și o orientare, pentru moment cel puțin, economică, spre Mica Înțele-

gere și ea discută azi posibilitatea realizării unei Confederațiuni Danubiene.

Așadar, în momentul de față, *Germania hitleristă este izolată*, din toate părțile. Diplomația germană încearcă să găsească o ieșire din acest impas. Greșelile prezentului trebuiesc îndreptate și evitate pe viitor, dacă politica germană vrea să-și întărească pozițiile. Berlinul trebuie să-și revizuiască atitudinea față de Paris, Londra, Roma, Washington, Moscova și chiar față de micile puteri. Diplomația germană trebuie să învețe din greșelile începutului și să nu uite lecțiile trecutului, care se degajează din întreaga istorie diplomatică a celor trei Reichuri. Iar străinătatea trebuie să acorde creditul unei așteptări răbdătoare diplomației hitleriste.

Dealtfel, noul regim național-socialist are, în fața multor cercuri streine, și *câteva merite însemnate*. Infrângerea comunismului, extirparea focarului de bolșevizare a Europei Centrale și chiar a întregului continent, întărirea autorității de Stat, consolidarea așezămintelor, sociale și economice, existente, și, mai ales, valul de optimism, de credință entuziastă în viitor și de regenerare sufletească, — sunt realizări ce trag greu în cumpăna aprecierilor burgheziei capitaliste din Europa și din întreaga lume. Hitler este considerat ca un al doilea salvator al regimului actual, alături de Mussolini.

În sfârșit se pune întrebarea dacă imperialismul hitlerist prezintă *pericolul iminent al unei conflagrațiuni războinice*. Inarmările militare și fanatismul revanșard par a da un răspuns afirmativ. Însă, alte elemente neutralizează iminența acestui pericol. În primul rând, amintirile sacrificiilor războiului mondial și consecințele lui dezastuoase ce se resimt, până azi, în Germania. Pe urmă, experiența personală a lui Hitler, care a luptat pe front și care înțelege răspunderea grozăviilor războiului. Apoi, progresul tehnicii militare, care pregătește viitorul război ca o masacrare în massă a populațiilor civile. Lipsesc și mijloacele financiare și economice, pentru susținerea unui război. În fine, consecințele lui probabile se prezintă ca o revoluționarizare bolșevică a Europei. Din toate aceste motive, războiul implică enorme riscuri.

Tocmai deaceia, diplomația germană nu trebuie să agite provocările care enervează și alarmează opinia mondială. Între *Wilhelmstrasse*, de o parte, și *Quai d'Orsay*, *Downing-Street*, *Kremlin*, *White House*, *Palazzo Chigi* și celelalte cancelarii europene, de altă parte, — trebuie să se producă o *destindere* și să se creeze o atmosferă de *încredere mutuală*, care să permită o colaborare strânsă, la opera de remediere a crizei economice. Proiectele de autarhie sunt iluzii periculoase, ce trebuiesc grabnic abandonate.

Dar poporul german are dreptul să ceară respectarea prestigiului și a intereselor sale legitime, fără a-și impune revendicările prin forță și provocări. Iar celelalte națiuni trebuie să înțeleagă dificultățile și aspirațiunile germane, fără a reacționa prin violență.

Răbdare multă și nervi tari sunt necesari, de ambele părți, pentru a scoate Germania din impasul izolării sale prezente și pentru a o integra în ritmul de cooperațiune internațională, care tinde să asigure pacea și prosperitatea lumii.

CAIUS BARDOȘI

CRONICA SOCIOLOGICĂ

PETRE I. GHIAȚĂ, ESSEURI DE SOCIOLOGIE *)

Puține științe au avut succesul răsunător al sociologiei. Constatată ca atare abia cu 40—50 de ani în urmă, ea a cunoscut neîntrerupt un interes viu și o răspândire universală. Azi a devenit aproape o datorie. Juriștii, economiștii, psihologii, pedagogii, oamenii politici, toți se simt obligați să facă și sociologie — sau cel puțin să arete că nu le e de loc streină. Infiltrarea nespecialiștilor în sociologie a decurs un timp cu multă sfiială — apoi din ce în ce mai îndrăzneț — până ce nu mai găsești pe nimeni, gazetar, director ministerial, deputat, primar sau avocat, care să nu fie și sociolog. Sociologia e pe cale să devină un simplu panaș — nu se mai învață, nu se mai cunoaște, sociologia se poartă. E o podoabă pentru oricine ține să fie arătos. Un exemplu proaspăt ni-l servește dl. Petre Ghiață. D-sa este un om politic foarte bine văzut, un spirit extrem de întreprinzător, activează cu multă putere de muncă în foarte multe domenii. Are toate șansele să ajungă departe. (Ceeace îi urăm din toată inima). Dar dl. Ghiață își dorește un panaș — un panaș științific. De aceea scrie cărți de tot felul și, firește, a scris și una de sociologie. După cât știm „Esseurile” d-sale n’au apărut mai întâi în vre-o revistă, au apărut direct într’o carte, fără nici un control din partea nimănu. Dl. Ghiață nu și-a făcut nici un serviciu real — cartea e slabă și își va ridica împotriva pe toți sociologii serioși din țară. Parcă a vrut anume să le probeze că habar n’are de știința lor, dar nu se sfieste totuși să se măsoare cu ei. Dar să analizăm mai de aproape cartea d-lui Ghiață.

Obiectul sociologiei „îl formează studierea științifică a faptelor colective” (p. 7). Sociologia ar fi prin urmare o disciplină epistemologică — obiectul ei nu-l formează faptul social însuși, ci *studierea științifică* a lui. Dl. Ghiață nu stăpânește exprimarea exactă. „Studierea” este o *preocupare* a sociologiei, *obiect* e numai faptul social. Dl. Ghiață e desigur de aceeași părere. Greșala d-sale e strict gramaticală. (Iată o primă categorie de greșeli).

„Ce este un fapt social? Faptul a cărui obârșie rezidă în manifestările de interes general al societății” (p. 7). Ce este un interes general, ce este societatea? Mai ales, ce este societatea? „Societatea este un ansamblu de fapte sociale” (p. 16). Regulile definiției s’au împlinit. Faptul social e definit prin conceptul de societate, iar societatea nu e decât „un ansamblu de fapte sociale”. Nu știm prin urmare ce e după dl. Ghiață nici faptul social, nici societatea. De astă dată greșala d-sale e de natură logică. (A doua categorie de greșeli).

„Societatea” a apărut din nevoia adâncă a oamenilor de a trăi laolaltă, nici în stare sălbatecă, cu atât mai puțin deci în cea civilizată, omul nu trăește — nu tinde măcar — în stare singuratecă” (p.

*) București — „Cugetarea”.

90). Narcoticul ne adoarme pentrucă are proprietăți adormitoare, omul trăește în societate pentrucă e social. Crede dl. Ghiată că a lămurit ceva? Problema, dacă se mai pune, e: de ce are nevoie omul de conviețuire, ce face pe om să fie social? Sociologia nu mai admite de mult felul de a pune problema al d-lui Ghiată. D-sa nu cunoaște problematica modernă a sociologiei. (A treia categorie de greșeli).

„Deși asupra obiectului sociologiei autorii sunt — în unanimitate aproape — de acord, asupra definiției științei, părerile emise înfățișează o întinsă variație” (p. 22). Cu alte cuvinte, caragialesc: cu toate că autorii sunt de aceeași părere, se deosebesc totuși pe ici pe colo, anume în punctele esențiale. O dovedește chiar dl. Ghiată. O știință nu se poate defini fără indicarea obiectului, în consecință dacă variază definițiile, nu mai poate fi acord asupra obiectului. Dl. Ghiată nu cunoaște epistemologia sociologică. (A patra categorie de greșeli).

„Ce este realitatea socială? Răspunsul care s'a dat acestei chestiuni fundamentale, a situat opiniile sociologilor pe două puncte de vedere. De o parte opiniile aceloră cari au interpretat realitatea socială ca o sumă de relații interindividuale (G. Tarde, Simmel, Stammeler, Rickert, Oppenheimer și Vierkandt); de alta, interpretarea mecanicistă, care caracterizează societatea ca o realitate *sui generis*, o sinteză a raporturilor inter-individuale, reprezentând mai mult decât suma acestor raporturi... (Hegel, Riehl, Mill, K. Marx, Durkheim)” (p. 24). „Metoda psihologică este mijlocul de investigațiune socială a celor dintâi, metoda sociologică pură (obiectivism, determinism) fundată pe determinismul mecanicist, o preconizează a doua categorie de sociologi” (p. 25). Imi pare foarte rău că nu pot trece peste datoria mea de critic obiectiv și trebuie să constat că dl. Ghiată dă dovadă de o ignoranță nemaipomenită. Habar n'are de Oppenheimer și de ultima evoluție a lui Vierkandt, nu cunoaște nici pe Stammeler, nici pe Rickert, nici pe Hegel, nici pe Riehl, nici pe Mill. Suntem siguri că n'a citit nici o carte de a lor. Altfel cum ar putea să afirme că Stammeler sau Rickert sunt psihologiști, Oppenheimer relaționist, Hegel mecanicist și a. m. d. De altfel nu e singurul pasagiu în care autorul dovedește că nu cunoaște istoria sociologiei. (A cincea categorie de greșeli).

După toate probabilitățile dl. Ghiată citează după alții sau uneori după o memorie care îl înșală. Și tot atât de probabil e că dl. Ghiată nu știe nemțește. Citează o carte a lui Rickert „Grenzen” (v. p. 36) — dar, cu titlul acesta Rickert n'are nici o carte — e numai un început de titlu, care fiind prea greoi, autorii cari au citat odată titlul în întregime, îl citează în continuare prescurtat. Dl. Ghiată nu face dovada că a cunoscut întreg titlul. Citează Logica lui Mill în nemțește. A citit-o în traducere germană? Ii atribue d-lui H. H. Stahl un studiu „Monografia satului Nereju” (p. 54) — titlu inventat în întregime. Pe numele adevărat greșelile acestea aduc a incorectitudine științifică. (A șasea categorie de greșeli).

Cele șase categorii de greșeli (și altele, pe cari le vom stabili poate în altă parte) fac din cartea ca ansamblu a d-lui Ghiată o unică, dar imensă greșală. De ce a ținut dl. Ghiată, care nu e lipsit

de însușiri în alte direcții, să scrie o carte într'un domeniu pe care îl ignorează cu desăvârșire? Se înșală pe sine, înșală pe alții? Cel mult masele de cititori fără cunoștințe prealabile. Aici se impune intervenția celor cari cunosc exact situația. Cronica noastră n'a avut decât această intenție restrânsă — lămurirea cititorilor — în nici un caz n'am vrut să-l supărăm pe dl. Ghiață. Nici cel puțin nu-l sfătuim să nu mai scrie cărți — dar credem că ar fi bine să le pregătească în chip conștiincios. Altfel nu se poate.

TRAIAN HERSENI

CRONICA BIBLIOTECILOR

O STATISTICĂ MAGHIARĂ A BIBLIOTECILOR DIN ARDEAL

În vol. XII fasc. 3—4 din Dec. 1932 a revistei «Ungarische Jahrbücher» Berlin, 1932, (pag. 287—302), a apărut un studiu de Endre Moravek, intitulat: *Das ungarische Bibliothekswesen*. La prima aparență s'ar crede că e vorba de un studiu ce privește mai mult cercurile specialiste maghiare, dar în realitate articolul se adresează unui cerc de cetitori mai larg. Pe noi Români ne interesează deosebi statistica sumară, dată despre cărțile ungurești pentru anul 1919 (momentul deslipirii provinciilor stăpânite de Ungaria) în comparație cu alta pentru anul 1929, în care sunt cuprinse date privind bibliotecile maghiare din România. Mărturisesc că interesul pe care l-am avut pentru acest studiu atunci când l-am citit pentru prima oară, a fost de ordin strict științific și m'am bucurat că, dacă din partea românească lipsește o asemenea încercare, ea s'a făcut cel puțin din partea maghiară, putându-ne servi și nouă ca stimulent. În curând însă acest interes legitim m'a părăsit, fiindcă a trebuit să constat (dacă aș fi malițios aș putea zice: ca de obicei) că statistica era o statistică — maghiară. Cei inițiați știu ce înseamnă această calificare, cei neinițiați vor înțelege din cele ce urmează însemnătatea ei. E vorba anume de inexactități în ceea ce privește datele comunicate, defect deosebit de grav când e vorba de statistică, el fiind în măsură să-i scadă valoarea complet, mai ales când tendințele șoviniste își manifestă și ele prezența. De aceea, în locul unei dări de seamă asupra rezultatelor ilustrate de statistică, mă văd nevoit să mă ocup cu un fel de punere la punct a afirmațiilor îndrăznețe pe cari, — dacă nu ar fi apărut într'o revistă cu pretențiuni științifice cum e „Ungarische Jahrbücher” — m'aș mulțumi să le ignorez.

Di E. Moravek face un scurt istoric al bibliotecilor din Ungaria și din diferitele țări sau provincii dominate odinioare de ea. Asupra acestui istoric sumar nu insist, fiindcă el e — după nota autorului chiar — un extras din tratatul altui savant maghiar, B. Hómán. Partea originală a autorului începe cu anul 1919, când Ungaria pierde provinciile subjugate. Reproducem aci statistica autorului, arătând ce s'a întâmplat cu cele 1348 biblioteci științifice, școlare și culturale cu 9,328,306 volume, din Ungaria și provinciile stăpânite de ea înainte de 1919:

au fost cedate	numărul bibliotecilor	număr. volum.	raport in % al bibliotecilor
Cehoslovaciei	273	1, 219, 233	20,2
României	326	2, 024, 671	23,9
Jugoslaviei	77	439, 811	5,9
Austriei	38	384, 778	2,9
Oraşului Fiumei	29	17, 996	2,1
Total	745	4, 084, 309	55,0
Ungariei i-au rămas	603	5, 243, 997	45,0

Remarcăm în treacăt câteva erori din această tabelă, fiindcă în realitate la totalul cedărilor cifra 745 trebuie înlocuită cu 743, iar la totalul volumelor trebuie să cetim 4,086.489 în loc de 4.084.309 volume. Datele detaliate le extrage autorul din publicaţiunea *Magyar Minerva*, vol V. (Budapesta, 1915). Această publicaţiune cu caracter oficial arată starea bibliotecilor din Ungaria din 1912—1913, şi o acceptăm şi noi ca bază la calculele următoare, considerând că în cursul războiului mondial numărul cărţilor din diversele biblioteci nu a sporit prea mult, iar sporurile mărunte nu cuprind în mare parte decât literatură de război.

În conformitate cu această statistică din „*Magyar Minerva*” numărul bibliotecilor ştiinţifice şi culturale de pe teritoriul românesc, supus odinioară Ungariei, nu este însă de 326 ci de 282 biblioteci, cu un total de 2.033.307 vol. şi nu de 2.024.671 volume. Din bibliotecile cari existau în 1912—13 în Ardeal nu am omis din calcule decât biblioteca Calazantium din Cluj, care s'a mutat în cursul războiului la Budapesta. Nu ştiu întru cât Dl Moravek posedă izvoare mai bune de cât cele din *Magyar Minerva*, dar D-sa nu le indică, citând dimpotrivă ca singur izvor această publicaţie.

Astfel Ungaria cedează în 1919 României un număr de 282 biblioteci cu 2.033.307 volume, sau, cum spune dl Moravek, bibliotecile acestea ajung în urma tratatului dela Trianon „supuse unei politici culturale străine” (pag. 291). De fapt „politica”, mascată de data aceasta întrucâtva de adjectivul „cultural”, e ceea ce îl preocupă mai mult pe dl Moravek, în detrimentul problemelor bibliotecăreşti, căci altfel desigur nu ar putna face afirmaţia citată mai sus; şi iată de ce: Dacă nu ne îndoim că o bună parte din bibliotecile ungureşti propriu zise, cu cari fusese împănat Ardealul (mai ales prin şcoli) erau reprezentante ale unei anumite „politici culturale”, ceea ce le face în mare măsură inutile în România, unde bibliotecile văd menirea lor în îndeplinirea unei misiuni exclusiv ştiinţifice sau culturale, nu trebuie uitat că existau şi există în Ardeal şi Bănat o serie de biblioteci, cari nu au fost şi nu sunt reprezentante ale unei asemenea politici: Acestea sunt în prima linie bibliotecile româneşti şi cele săseşti. Crede d. Moravek că bibliotecile româneşti ale „Astrei” din Sibiu, ale liceului „Andrei Şaguna” din Braşov, ale instituţiunilor bisericeşti ortodoxe şi unite, sau biblioteca Brukenthal din Sibiu şi cele ale liceelor săseşti au suferit ceva de pe urma noii grupări politice? Toate aceste biblioteci însă şi toate cele multe mărunte, care exis-

tau și continuă să existe și să prospereze, nu au fost separate în statistica d-lui Moravek de celelalte biblioteci, menite să îndeplinească politica culturală maghiară. Pentru a ilustra însă tocmai această latură a problemei, dăm mai jos un tablou detaliat al bibliotecilor și volumelor susamintite, întocmit pe baza statisticei din Magyar Minerva vol. V.

1. Din bibliotecile care au stat sub controlul statului maghiar au revenit României 22 biblioteci cu	344.762 vol.
2. Din bibliotecile școlilor de stat (superioare, medii și inferioare), birouri publice de stat, instituții militare, instituții medicale, aziluri, etc., au revenit României 87 biblioteci cu	505.451 vol.
3. Din bibliotecile românești bisericești, culturale și școlare au revenit României 14 biblioteci cu	94.314 vol.
4. Din bibliotecile săsești, bisericești, culturale și școlare au revenit României 14 biblioteci cu	292.194 vol.
5. Din bibliotecile culturale ale diverselor societăți maghiare și armenesti, (nesupuse controlului statului) și din bibliotecile instituțiilor bisericilor rom. cat., reformate și unitare, revin României 144 biblioteci cu	795.136 vol.
6. Din bibliotecile sârbești din Bănat revin României 1 bibliotecă cu	1.450 vol.

Total 282 biblioteci cu . . . . . 2,033.307 vol.

Din acest tablou rezultă că bibliotecile statului și cele de sub controlul său (categoriile 1 și 2), adică bibliotecile pe care le-a cedat statul maghiar și care și-au pierdut în consecință menirea lor cultural-politică maghiară, nu alcătuiesc nici jumătate din totalul bibliotecilor sau al volumelor. Toate celelalte biblioteci (de sub categoriile 3–6) nu au pierdut nimic din rosturile lor, nu au avut câtuși de puțin nevoie de o nouă orientare politic-culturală, cum crede dl. Moravek. Ele au fost întemeiate de organizații bisericești sau culturale cu scopuri bine determinate, cari nu au și nu trebuie să aibă nimic de a face cu vre-o orientare politică, fiindcă s'ar abate de la menirea lor inițială. În consecință tuturor acestor biblioteci schimbarea politică nu le-a putut aduce nici un fel de prejudiciu. Dimpotrivă o statistică ce ar întreprinde să arate situația actuală, desigur că nu ar putea dovedi decât o îmbucurătoare prosperare. O asemenea întreprindere însă firește că nu trebuie să încapă pe mâna unui specialist cum e dl. deputat Ștefan Sulyok, care în 1929 a încercat să întocmească o statistică pentru bibliotecile maghiare din România.

Urmează să analizăm acum a doua statistică a d-lui Moravek (pag. 293.) întemeiată pe datele adunate și publicate de susnumitul deputat Ștefan Sulyok în *Erdélyi magyar évkönyv I*, 1918–1929 (Cluj, 1930). Această statistică se ocupă cu soarta cărților ungurești care au ajuns în stăpânirea statului român. Pe temeiul acestor informațiuni constată dl. Moravek că în 1919 au fost preluate de România 355 biblioteci ungurești mai însemnate (pag. 293). Cum poate fi adusă în concordanță această cifră cu cea comunicată de dl. Moravek pe pagina anterioară, unde suma totală a bibliotecilor era de 326, și pe care le-am redus la aproximativ 282 biblioteci, starea din 1912–13? Dl. Moravek nu se ocupă de această problemă, dar explicația căutăată o găsim în

statistica d-lui Sulyok (*op. cit.* pag. 164—193), explicație care desigur nu e de natură de-a putea fi acceptată fără rezerve. Iată câteva exemple: sub nr. curent 94 figurează biblioteca Calazan'inum din Cluj, mutată în cursul războiului la Budapesta, încât nu mai putea fi preluată în 1918 de statul român; sub n-rele 53 și 199 sunt înregistrate ca maghiare bibliotecile (inexistente, după cum spune chiar dl. Sulyok) ale Camerelor de comerț și industrie din Deva și Sibiu, înființate abia acum câțiva ani, după 1919, adecă în cursul stăpânirii românești! O cercetare mai minuțioasă, care nu poate însă răsplăti vremea pierdută cu o astfel de operă, ar scoate la iveală poate și alte curiozități asemănătoare.

Aceste 355 biblioteci din statistica d-lui Sulyok se află, după 1919, în următoarea situație: 114 sunt proprietatea instituțiilor profesionale, 147 a societăților unghurești, 7 în proprietatea unor persoane particulare (de când contează bibliotecile personale ca biblioteci publice?), iar 87 biblioteci au ajuns în mâinile statului român. Acestor biblioteci li s'a adresat dl. Sulyok cu circulare, rugându-le să-i comunice date statistice comparative pentru anii 1919 și 1929. Dintre biblioteci însă nu au răspuns decât 234, celelalte 121 au tăcut. Aceste din urmă sunt: 73 biblioteci profesionale și ale societăților, 47 biblioteci ale statului și 1 bibliotecă particulară (Șt. Sulyok, *op. cit.*, pag. 161 și E. Moravek, *op. cit.* pag. 293). Față de acest fapt dl. Moravek își permite următoarea reflexie lipsită de tact la adresa statului român (pag. 293, nota 2): „Faptul că datele cerute nu au fost comunicate, se explică în mare parte din indiferența sau din dușmănia noilor directori ai bibliotecilor împotriva maghiarimii, precum și din împrejurarea că multe biblioteci au sistat cu desăvârșire orice activitate”. Dl. Moravek se plânge deci de reavoință din partea românească; îl întrebăm cum explică tăcerea celor 73 biblioteci unghurești profesionale, ale societăților culturale și a proprietarului particular?

Dl. Sulyok mai întocmește un tablou comparativ al cărților din cele 234 biblioteci care au dat informații, demonstrând situația numerică a cărților grupate după limbi. Iată-l:

situația bibliotecilor	in anul 1919	in anul 1929	modificări
opere în limba maghiară	1, 083, 166	1. 043, 707	— 39, 459
„ „ „ română	4, 948	43, 100	+ 38, 152
„ „ limbi diferite	158, 002	168, 507	+ 10, 505

Din acest tablou rezultă o scădere a cărților unghurești cu 39.459 vol., deși în intervalul de 10 ani multe din bibliotecile unghurești și-au sporit inventarul. Explicația ne-o dă dl. Sulyok (*op. cit.*, pag. 161), adăugând un tablou special despre starea celor 40 biblioteci ale statului român care au trimis informațiile cerute, și din care rezultă, după d-sa, următoarele:

Cele 40 institute ale statului preluaseră în 1919 în total 245.126 volume în limba maghiară, iar în 1929 aceste biblioteci mai posedă numai 161.604 vol. unghurești. Restul de 83.522 vol. au fost „în parte

distruse, în parte vândute peste granițele Ardealului" (loc. cit.). Pe baza acestei constatări anticipează colegul dela Budapesta, dl. Moravek, ipoteza că dacă s'ar cunoaște și situația celorlalte 47 biblioteci, încăpute pe mâinile statului român, bilanțul ar fi, după toate probabilitățile, și mai nefavorabil. Afirmațiunile acestea grave despre bibliotecile administrate de statul român m'au determinat să examinez mai atent datele statistice publicate de dl. Sulyok, pentru a descoperi care sunt institutele acelea barbare românești care și-au pus în gând să distrugă cărți, fie ele și ungurești. În urma acestei cercetări am constatat — în cel mai strict înțeles al cuvântului — că dl. Sulyok nu știe adiționa. Cine își ia osteneala să adune coloanele rubricilor din statistica d-sale, va primi următoarele rezultate:

situația bibliotecilor în	anul 1919	anul 1929	modificări
cărți maghiare	1, 119, 692	1, 097, 064	— 22, 628
„ românești	4, 982	43, 824	+ 38, 842
„ în alte limbi	159, 257	176, 841	+ 17, 584

A doua constatare e de o vădită rea credință, dl. Sulyok înscrind într'o serie de cazuri cantitatea de cărți a bibliotecii respective în rubrica anului 1919 *fără să o treacă și în rubrica anului 1929* deși cărțile respective *nu fuseseră „vândute” sau „distruse”*. Dau mai jos extrase exacte după dl. Sulyok:

nr. crt.	numele bibliotecii	volumे ungurești		observațiuni
		1919	1929	
51	Casina maghiară din Deva	3,150	-----	s'a închis în a. 1923
52	Școala sup. reală din Deva	11,400	-----	le folosește un institut românesc
54	Școala civilă de fete din Deva	1,756	-----	nu sunt în folosință
55	Școala normală d. Deva	6,811	-----	în proprietatea școlii normale de stat
74	Biblioteca liceului din Gheorgheni	2,534	-----	biblioteca a fost împărțită
138	Cercul de lectură din Lovrin	180	?	utilizarea cărților maghiare a ajuns în planul al 2-lea sunt incuiate
317	Bibl. liceului de stat din Timișoara	9,275	-----	
318	Bibl. liceului real din Timișoara	10,478	-----	le folosește liceul german
319	Școala normală a statului din Timișoara	7,105	-----	cărțile maghiare zac pe rafturi
322	Bibl. surdo-muților din Timișoara	1,054	-----	există și astăzi
333	Bibl. institut. de orbi din Timișoara	147	-----	biblioteca ungurească s'a sistat
	Total . .	53,890		

Iată deci un total de 53.890 volume sustrate din coloana 1929 deși cărțile există, după cum recunoaște însuși autorul.

Afară de acestea lipsesc din coloana pentru anul 1929 o serie de volume (în total 21.953 vol. din rubricile cu nr-ul curent 140, 315 și 316) despre cari dl. Sulyok afirmă la observări că ar fi fost distruse sau vândute *în parte*. Cealaltă parte care nu a fost distrusă sau vândută de ce nu figurează în statistică? Dacă adăugăm deci cele 53.890 volume existente și alte 10.976 vol. (jumătate din cele 21.953 vol. pierdute *în parte*) în coloana cărților maghiare din 1929, atunci, în loc să constatăm un minus de 22.628 vol., vom găsi dimpotrivă un spor de 42.238 vol. Din suma aceasta partea cea mai mare revine — după cum am văzut mai sus — bibliotecilor școlare ale statului, și va trebui în consecință scăzut în mod simțitor numărul de 83.522 vol. cu care statul român a păgubit, se zice, cultura maghiară din Ardeal. O altă dovadă de reacredință ne dă dl. Sulyok în câteva din cele 47 de cazuri, în cari bibliotecile statului nu au răspuns invitației d-sale de-a comunica datele. În asemenea cazuri dl. Sulyok a notat la observări „sorsa ismeretlen” (adică „soarta (bibliotecii) e necunoscută”). Intre aceste biblioteci figurează și biblioteca Universității din Cluj! Date statistice despre starea colecțiilor acestei biblioteci a publicat dl. O. Ghibu în *Transilvania, Bănatul, Crișana, Maramureșul 1918—1928*, vol. II (pag. 938, București, 1929), iar un raport statistic apare în fiecare ediție (la interval de 1 sau 2 ani) a publicației *Minerva, Jahrbuch der gelehrten Welt*, Berlin. Universitatea însăși publică și ea din 1920 încoace anuarul, în care sunt trecute sporurile Bibliotecii Universității după diferite categorii de imprimate, precum și informațiuni despre numărul ceteritorilor, a operilor consultate, a mijloacelor bănești, etc. D-lui Sulyok însă totuși soarta Bibliotecii Universitare din Cluj îi e necunoscută. De altfel statistica d-sale suferă și de alte infirmități. Există acolo o rubrică a sporurilor pe ultimii 10 ani, care în unele cazuri a fost complectată, în altele nu, deși rubricile comparative respective din 1919 și 1929 indică sporuri.

Un capitol aparte formează bibliotecile sătești, care (după dl. Moravek, *op. cit.*, pag. 92) au ajuns în număr de 1580 cu 298.999 vol. pe teritoriul românesc. Aceste cifre însă nu corespund celor publicate de dl. Sulyok, care spune că numărul bibliotecilor populare, culturale și agricole de pe teritoriul revenit României era de 1417 (*op. cit.*, pag. 194). Firește nici aici statistica nu indică numărul precis al bibliotecilor ungurești propriu zise, separându-le de cele românești și de cele săsești. Din aceste biblioteci dl. Sulyok afirmă că a putut constata pentru anul 1929 existența a 179 biblioteci cu 34.271 vol. (*op. cit.*, pag. 195), dar regret că și aci dl. Sulyok greșește, pentrucă cine va aduna numărul bibliotecilor amintite în statistica detaliată dela pag. 200—215 va găsi că figurează acolo 245 de biblioteci dintre cari mai posedă cărți numai 146, având un total de *aproximativ* 25.011 vol. (unele informațiuni cuprind numai date aproximative). Bibliotecilor acestora li se adaugă apoi altele, în număr de 94, înființate în cursul anului 1929, cu un total de 5076 vol. și astfel bibliotecile sătești maghiare ajung la un număr de 240 cu

un total de 30.087 volume. Diferența cea mare care se ivește între cifrele din anul 1919 și acestea din urmă a fost, firește, din nou pusă în bună parte în socoteala statului român. Nu contestăm evident că în cursul războiului nu au suferit bibliotecile sătești și poate și unele biblioteci orășenești mai importante de pe urma trecerii trupelor, după cum dl. Sulyok afirmă despre biblioteca serviciului P. T. T. din Timișoara, că a dispărut în vremea ocupațiunii sârbești (pag. 190, nr. curent 321), deși în statistică această bibliotecă încarcă contul statului român. Cred însă că ar fi greu să anchetăm acum dacă bibliotecile din comunele săcuesti de pildă au dispărut de pe urma trupelor române, a celor germane sau a celor austro-ungare. Apoi dl. Sulyok a mai neglijat ca desăvârșire să iee în considerare uzura căreia îi e supusă cartea, mai ales cea încăpută pe mâna țaranului, precum și desinteresul pe care-l manifestă în unele comune cititorii maghiari față de bibliotecile lor. Astfel din Lăpușul-Unguresc dl. Sulyok a primit răspuns că nu se poate constata precis numărul cărților (pag. 210), din comunele Crasna (pag. 210) și Coldău (pag. 211) i se răspunde că biblioteca există dar nu o folosește nimeni, iar altele multe dau date numai aproximative, deși adesea e vorba de mai puțin de o sută volume. Câte comune se vor fi desinteresat atât de mult de chestiunea bibliotecilor, încât au refuzat complet de-a onora cu un răspuns zelul dlui Sulyok?

Problema bibliotecilor pusă de autorii maghiari sus menționați e evident de mare interes și ar fi neapărat de dorit ca această problemă să fie reluată și tratată amplu și de noi Români. O minuțioasă și exactă statistică a tuturor bibliotecilor aflătoare în țară, românești și minoritare, ar permite să ne dăm mai bine seama de ceea ce s'a făcut în domeniul educației la noi și de ceea ce mai trebuie să facem, și ar contribui să combată definitiv încercările de falsificare de care, colomniere cu cari ne gratifică unii concetățeni maghiari și unii colegi din Budapesta.

VIRGIL VATAȘIANU

CRONICA LITERARĂ

DISCUȚIUNI IDEOLOGICE

Cum e și firesc pentru o lucrare ideologică, volumul „Aspecte și atitudini ideologice” ce am publicat de curând — a incitat pe recenzenții noștri la o serie de comentarii și obiecțiuni al căror interes e prea viu spre a nu fi întreținut printr'o replică a autorului. Nu poate fi vorba bine înțeles de o polemică de ordin personal, ci numai de o dezbateră obiectivă a problemelor ce s'au ridicat, o lămurire a noilor puncte de vedere ce s'au ivit, o precizare a poziției noastre spirituale față de întâmpinările ce s'au adus.

Vom sistematiza obiecțiile recenzenților noștri după problemele ce au știut să ridice și cari sunt enunțate în subtitlurile articolului de față.

FINALISM AL CULTURII?

Examinând în studiul nostru asupra „Crizei culturii românești” simptomele crizei, am observat — printre altele —, că de fapt „criza culturii europene e o criză a calității ei, ... a felului de producțiuni care sunt în comparație cu cele

care *ar trebui să fie*" (op. cit. pag. 13). Formularea a provocat însă o aceeași obiecție atât din partea dlui G. Călinescu („Cronica literară" din „Adevărul literar", 13 August c.) cât și a dlui I. Chinezu („Cronica ideilor" din „Gând Românesc", 3—4) și anume: cultura nu are o finalitate, pe care s'o precizeze și s'o prescrie ideologul; ea este — cum spune dl Călinescu — „un fenomen natural, cu legi pe cari noi le descoperim, nu le creem". Expresiunea „*cultura europeană ar trebui să fie*" nu este dar proprie structurii intime a culturii noastre.

Litigiul privește prin urmare discuțiunea dintre concepția finalistă și cea naturalistă a culturii.

Răspunsul nostru la această fundamentală precizare de poziții, nu poate fi decât cel pe care însăși cartea noastră îl dă. Noi n'am pledat nicicând pentru un finalism al culturii și încă mai puțin pentru unul subiectiv „după bunul plac al teoreticianului culturii", cum scrie dl Călinescu. Expresiunea „*ar trebui să fie*" aplicată culturii e imediat explicată în fraza următoare a studiului nostru: „Cu alte cuvinte, valorile ce se creează astăzi în cultura europeană *nu satisfac cerințele* acestei culturi, sunt devieri din matca ei tradițională, sunt simptome ale decadentei ei" (op. cit. pag. 12). Nu o concepție finalistă am îmbrățișat noi, ci am indicat numai *caracterele permanente* ale structurii culturii europene ce au fost înlăturate de actuala criză a culturii și cari sunt: existența unor valori ideale directe ale civilizației contemporane, primatul spiritualului asupra economicului, dominanța raționalismului asupra misticismului asiatic. Sensul expresiunii „*Cultura europeană ar trebui să fie*" se precizează dar astfel: *cultura noastră contemporană are caractere ce nu corespund spiritului ei tradițional și deci ar trebui să fie altfel decât este și anume așa cum îi ordonă legea ei interioară ușor sesizabilă în generalitatea ei și care nu poate fi încheagată din: imoralitate, tirania economicului, dominarea misticismului, diagnosticate de aceea de noi ca simptome ale crizei culturii europene.*

CRIZĂ A CULTURII SAU CRIZĂ SUFLETEASCĂ?

Din același studiu asupra „Crisei culturii românești", dl. G. Călinescu desprinde fraza: „Crisa se manifestă în sufletul oricărui intelectual sub forma unui sentiment penibil de neliniște ce crește la unii până la pesimism și panică" (pag. 9, op. cit.) și comentează: „Dar bine! Așa nu e criză de cultură, ci criză sufletească. Poți să ai sentimentul neliniștii, al îndoielii, al haosului și să exprimi aceasta. Expresia acestei stări se numește cultură". Ba, continuă dl. Călinescu, „toate momentele culturii se bizuie tocmai pe astfel de discordanțe".

Am fi făcut deci o confuzie între *criza culturii* și *criza sufletească*, între operele culturii cari sunt creațiuni *obiective* și frământările spirituale cari sunt *subiective*. Obiecțiunea nu e însă de loc valabilă intrucât chiar din citatul dat de dl Călinescu se vede clar că noi facem distincția între cultură *ca expresie obiectivă* și sbuciumul sufletesc *ca simptom subiectiv*. Astfel în citatul de care vorbim, se enumeră motivele *obiective* ale crizei culturale: „... multe din rezultatele științei se contrazic între ele sau împreună contrazic religia, că fiecare domeniu cultural în parte dela știință până la artă și filosofie e brăzdat de curente atât de opuse, încât orice orientare devine imposibilă" (pag. 9—10) și se adaugă: „față de acest haos cultural pare îndreptățit și cel mai pesimist sentiment". (pag. 10).

Lucrurile — socotim — se limpezesc. Criza sufletească nu e decât un efect, o răsfrângere *subiectivă* a crizei culturii *obiective*, un simplu simptom de constatare a crizei culturii. De altfel întreg studiul nostru desvoltă apoi *caracterele obiective* ale crizei culturii europene și românești, caractere ce am citat și mai sus.

ASUPRA MISTICISMULUI ȘI SPECIFICULUI NAȚIONAL.

În aceeași cronică literară din „Adevărul literar”, dl. G. Călinescu mai ridică încă o problemă, aceea a misticismului și în legătură cu acesta, a specificului național.

Printre simptomele crizei culturale, am semnalat și *misticismul* pe care împreună cu H. Massis, l-am socotit ca *nepotrivit* spiritului culturii europene și, pentru motive de ordin istoric și sociologic, *străin* specificului nostru național.

Discutând mai întâi misticismul *in sine*, dl. Călinescu observă că misticismul nu e o stare inferioară intelectualismului, după cum rațiunea nu-i inferioară sentimentului, căci altfel — scrie dsa — „Dante ar trebui să fie inferior lui Voltaire sau dlui Corneliu Moldovan”.

Noi n'am pus însă problema misticismului în psihologia generală, măsurând superioritatea sau inferioritatea unei funcțiuni sufletești față de alta, ci am privit chestiunea etnografic și evolutiv-patologic, constatând că structura mistică a sufletului aparține primitivilor și treptei dintâi a civilizației omenești pe când structura rațională e un tip sufletesc evoluat caracteristic europeanului. De altfel în aceste afirmații ne-am sprijinit integral pe studiile dlui prof. C. Rădulescu-Motru din „Personalismul energetic”.

Întâmpinarea apoi că anume poeți mistici ca Dante de pildă, ar trebui să fie inferiori altora raționaliști ca Voltaire sau cum zice ironic criticul, ca dl. C. Moldovan, nu poate fi susținută întrucât dacă o comparație între poeți e posibilă, ea se face pe domeniul *expresiei* și nu pe al *conținutului* mistic sau raționalist al operei lor.

Dl. Călinescu ridică însă și *problema specificului național* în legătură cu observația noastră că misticismul împiedecă procesul de naționalizare al culturii românești.

Criticul dela „Adevărul literar” se întreabă: „Se poate oare stabili specificul național cu rigurozitate științifică? Și dacă nu, îl putem da ca normă?” Și adaugă: „Cultura națională se reduce la o singură notă esențială: *cultură în limbă națională*”.

Cu această opinie nu putem fi de acord. Pentru motivul că dl. Călinescu restrânge sfera noțiunii de „cultură” numai la literatură, științe, filosofie, căci numai acestea utilizează ca instrument de expresie: limba. Dar pictura, sculptura, arhitectura, muzica nu sunt și ele domenii ale culturii? Neavând ca material de expresie limba, le putem elimina — din această pricină — din imperiul culturii naționale?

INTRE ORTODOXISMUL „GÂNDIRII” ȘI TRADIȚIONALISM.

Alături de obiecțiile-mai sus debătute, s'a mai ivit însă o alta isvorită din surpriza pricinuită de critica ce am făcut-o ortodoxismului cultural al „Gândirii”.

În esență, obiecția se reduce la formularea: admitând tradiționalismul, admiți implicit ortodoxismul care este „doar o notă” a celui dintâiu, cum scrie dl. Chinezcu („Gând Românesc”, No. 3—4). Dl. I. Focșeneanu dela „Brașovul literar” (August, No. 10—11—12) este chiar atât de surprins de critica ce o facem mișcării gândiriste, încât o atribuie binevoitor unui „simplu accident” sau mai puțin binevoitor „unei insuficiențe receptive” sau mai de grabă căutării unei atitudini singulare pentru „Datina”.

Nimic din toate acestea însă. Ne îngăduim dimpotrivă să credem cu unanimitatea criticii ce s'a ocupat de cartea noastră, că studiile noastre se bucură cel puțin de o obiectivitate și metodă științifică ce exclude orice înclinație subiec-

tivă spre o singularizare artificială. Critica ce am făcut-o ortodoxismului gândirist încă din 1929 când mișcarea era în plină desfășurare, se reazămă pe o profundă convingere bazată pe o serie bogată de argumente care — cum scrie dl. Chinezu — pun la îndoială ortodoxismului „caracterul de realitate populară istorică și virtuțile lui generatoare de cultură”. În „*Problema mișcării ortodoxiste*” am dezvoltat pe larg motivele ce ne îndeamnă să negăm autenticitatea și deci eficacitatea mișcării gândiriste. Analiza strict obiectivă a faptelor ne-a dus fără vrerea noastră la concluzia că ortodoxismul nu se înscrie ca o notă *certă* a tradiționalismului nostru, că problema e încă foarte discutabilă, că în orice caz „ideologia *Gândirii* n'a avut și nu poate avea răsunet și deci nici calitatea de a prescrie norme culturii românești” (op. cit. p. 71). De altfel punctul nostru de vedere a fost recent ferm susținut și de dl. *Pompiliu Constantinescu* în „*Vremea*” („Cronica literară” din 20 August c.) în care s'a dat toată dreptatea argumentării noastre.

Nu putem susține ortodoxismul gândirist, oricât inima noastră ne-ar îndemna s'o facem, fiindcă cercetarea sociologică, istorică și culturală a faptelor ne-o interzice. Și ne-am aflat astfel în situația obiectiv și necesar construită de fapte, de a fi tradiționaliști fără a fi ortodoxiști.

Afară de această deosebire, poziția noastră spirituală îmbrățișează cu entuziasm aceiași tradiționalism și autohtonism *principal* predicat și de pe amvonul „*Gândirii*” și astfel și explicăm dlui Chinezu motivul pentru care ne-am cules „toate datele statistice... chiar din paginile și numai din paginile „*Gândirii*”, cum scrie d-sa.

SENSUL TRADIȚIONALISMULUI EMINESCEAN.

O ultimă obiecție asupra căreia mai poposim, aparține iarăși dlui Călinescu și privește calificarea atitudinii cultural-sociale a lui Eminescu în legătură cu studiul nostru despre „*Tradiționalismul lui Eminescu*”. Dl. Călinescu susține — împotriva noastră — că Eminescu nu e *tradiționalist*, ci „conservator” întrucât poetul nu are în vedere „o direcție obligatorie, românească a spiritului” dată de tradiție care nu e decât „o manifestare a necesității față de care orice normă e superflua”. „*Tradiționalism*” ar însemna — după dl. Călinescu — numai o *pledoarie* care să impună tradiția ca un imperativ, ceea ce nu făcea Eminescu ce credea pur și simplu în efectele naturale, organice ale tradiției.

În fond, discuțiunea e de ordin terminologic. „*Tradiționalism*” și în genere toate formațiunile substantivale în „*ism*” pot să însemne și teorii *propagandistice* pentru o anume atitudine, așa cum socotește dl. Călinescu, dar — nu mai puțin — pot avea accepțiunea unor *stricte teoretizări explicative* fără vre-o nuanță imperativă. În acest din urmă sens, spunem de pildă evoluționism, empirism, idealism filosofic, materialism, etc. sisteme pur explicative ale realității fără vre-un cuprins propagandistic. „*Tradiționalismul lui Eminescu*” — în studiul nostru — a putut dar să însemne numai teoretizarea eminesceană în jurul tradiției.

Dacă examinăm totuși cu mai multă subtilitate textele eminesceane și ne gândim la obiectivul ce-l urmăreau luptând împotriva modernismului liberalist, nu ne surprinde oare *ardoarea* și *stăruința ostentativă* cu care Eminescu teoretiza în jurul tradiției, chiar dacă o socotia ca pe o realitate organică și nu normativă? Eminescu a pus atâta pasiune în paginile în cari vorbește despre tradiție, încât suntem nevoiți să constatăm că dacă în *fond* tradiționalismul lui e numai o aproximativ pură teoretizare a tradiției, în *formă* ne aflăm în fața unui *tradiționalism* nuanțat propagandistic.

AL. DIMA

MIȘCAREA CULTURALĂ

Cărți

AL. LAPEDATU, *In jurul asasinării lui Barbu Catargiu*. Ac. Rom. Mem. Sect. Istorice, Ser. III, Tom. XIV, Mem. 7, București, 1933.

Criminalul politic dela 8 Iunie 1862 a rămas până acum nedescoperit. Fapta lui, în acel timp, a produs mult șgomot în presă, în parlament și în opinia publică, ea servind adeseori de prilej oamenilor politici dinainte de război de a insinua, ba chiar a acuza hotărît partidul liberal de a fi autorul moral al acestui omor politic. Dosarul crimei, întocmit la 1862 și întregit prin o nouă anchetă, la 1872, cercetat acum de dl. Al. Lapedatu, nu ne indică cu precizie pe criminal, dar ne dă oarecari elemente, după cari autorul comunicării citate poate preciza, pe lângă cunoscutele cauze politice cari au determinat crima, într'o măsură mai apropiată de adevăr și cine este făptuitorul omorului, și autorul moral, ca principalul interesat în această crimă.

Ucișorul, după cercetările d-lui Lapedatu, pare a fi *ungurul ardelean Bogati*, maior în retragere, cu un trecut dubios, trăind în zilele crimei la București, într'o depravată mizerie. Figura lui se potrivește cu semnalmentele date de cei ce văzuseră pe ucișor, imediat după comiterea crimei, fugind de pe Dealul Mitropoliei; el însuși se mărturisise, mai târziu, lui D. Sturza, ca omorătorul lui B. Catargiu, iar după crimă, a atras atenția multora prin faptul că din mizeria imundă în care trăise, se văzu ridicat la o viață de risipă. Adevărat că la interogatorul

ce i se luă, mai târziu, la 1872, la Alba-Iulia, Bogati acuză pe Dunca a fi ucis pe B. Catargiu, dar declarațiile lui confirmă în același timp svonul care circulasese stăruitor cu zece ani mai înainte, indicându-l pe el de autor al crimei, pusă la cale de prefectul poliției Bibescu, cu știrea și invoirea Domnitorului Cuza.

Se pare că, în adevăr, Cuza ar fi fost direct, sau indirect, autorul moral al crimei. Domnitorul Principatelor Unite, sprijinit de M. Kogălniceanu, I. Brătianu și C. A. Rosetti, ducea o înverșunată luptă pentru a impune Adunărilor votarea în spirit larg democratic a reformei rurale și a celei electorale — reforme menite să facă din țăran proprietar, cu drepturi politice. A întâmpinat însă opoziția dâră, ireconciliabilă, a latifundiarilor conduși de energia de fier și autoritatea nelimitată a șefului conservator, B. Catargiu, care, dispunând de votul camerelor reacționare, impunea reforma rurală întocmită în spirit strâmt, conservator, de Comisia Centrală dela Focșani. Cuza epuizase toate posibilitățile legale de a zădărnici votarea reformelor conservatoare, iar când spiritele ajunseră să fie agitate până la paroxism, din cauza acestui conflict politic, s'a produs omorul lui Catargiu și apoi lovitura de stat, care a pus bazele României moderne.

Ion Moga

DAN SMĂNTĂNESCU, *Mișcarea sămănătoristă, studiu istoric-literar*, cu o prefață de N. Iorga. (București, „Bucovina”, 1933).

Intr'un prim capitol, consacrat împrejurărilor culturale care au prilejuit apa-

riția Sămănătorului, autorul fixează aportul literar al clasei țărănești și, după 1860, al burgheziei, care, părăsind sugestia străină, se îndreaptă către popor ca factor prim al cercetării, și spre trecutul lui luat ca motiv de inspirație. E curentul pornit de Eminescu. N'a fost însă deodată de urmat, ivindu-se o epocă de frământare ideologică nouă, socialistă. În această vreme de nehotărire apare *Sămănătorul*, cu ajutorul și indemnul lui Haret, pus sub conducerea lui Coșbuc și Vlahuță. Alături de aceștia stau o seamă de tineri, cari sunt scriitorii consacrați azi. Cu nr. 15 al a. II, își începe activitatea sămănătoristă și N. Iorga; urmează apoi, cu totul de altă natură, colaborarea lui Ovid Densusianu (p. 10—11). Aci își iau loc versurile gingașe ale lui Z. Bârsan, simțitele și pline de frământări gânduri ale lui Șt. Petică; tot aci plinul de noutate P. Cerna și „tânărul poet promițător Gh. Vâlsan” (p. 15—16). Frumoase sunt rândurile pe care le înșiră autorul cu privire la răsunetul colaboratorilor din a. V, împotriva instrăinaților de sufletul și tradiția românească, dar cari totuși „ trăiau din bunurile țării aceștia și din hărnicia țăranilor săi, disprețuindu-i” (p. 18). Aci și capitolul cunoscut al societății „Obolul” (p. 19—21), după care urmează retragerea lui N. Iorga din redacția revistei. Motivele, care s'au putut spune atunci și cele care au fost în adevăr, sunt clar arătate (p. 22—24). *Sămănătorul* își urmează însă drumul cu Iosif, Sadoveanu și Scurtu, trecând peste anul critic 1907, când sunt amintiți cei cari au relevat pe „corbii exploatareii fără de suflet” ai țăranimii noastre obișnuite. Dar se simte lipsa condeului lui N. Iorga (p. 25). Acum începe și decadența. În această vreme apare însă scrisul viguros al lui Z. Arbore, despre Basarabia, și al lui A. C. Popovici, ardeleanul, care duce o bine susținută luptă de idei, mai ales cu O. Tâslăoanu. Tot în această vreme se înmulțesc traducerile, în dauna literaturii originale. Revista își încetează apariția la 27 Iunie 1910.

Scopul *Sămănătorului* era să pună în valoare sufletul țăranului, ignorat până aci din cauza prea marelui influențe străine; să arate „că în pătura țăranului umil existau nesfârșite calități” (p. 32). Programul fusese anunțate de altfel și de *Dacia literară* a lui Kogălniceanu și de „Junimea” (p. 35), dar fără a putea fi și urmat. Pentru acest crez *Sămănătorul* luptă prin articole de directivă, prin literatură și critică deopotrivă. Largă discuție despre critica sămănătoristă. În opoziție mai ales cu revista *Curentul nou* de nuanță socialistă (p. 41—55). Astfel, față de literatura la modă, apare această *primăvară literară* sămănătoristă (p. 58), care se îndreaptă către Românii de pretutindeni.

Un capitol e rezervat *atitudinii politico-sociale în faza reacționară*, ieșit din analiza activității lui Aurel Popovici în jurul cunoscutei lui idei: *statele unite ale Austriei mari* (p. 59—64). Apoi se urmărește *influența Sămănătorului și noile curente inspirate de el* (p. 69—73). La sfârșit o întinsă bibliografie.

Incontestabil că studierea epocii sămănătoriste este necesară, întrucât trebuie să cunoaștem temeinic momentul cel mai românesc al literaturii noastre moderne pentru care de data aceasta se face un bun început. Câteva observații de amănunt. Mi se pare impropriu termenul „revista își pierde busola” (p. 29), și neliterar cuvântul „scribar” (p. 4). Este de dorit mai multă atenție în înșirările cronologice, ca să nu se producă încurcături de date. Astfel Z. Bârsan apare colaborator din anul I (p. 12), dar e socotit din nou colaborator în a. V (p. 17); tot așa I. A. Basarabescu, în a. I (p. 9) și a. V (p. 17), Oreste (p. 28—29), Slavici (p. 16, 29).

Așteptăm să ni se dea și *indicele analitic*, pe care autorul, cu multă stăruință, l-a lucrat ca elev al Școlii Superioare de Arhivistică și Paleografie, al cărei diplomat este, — indice atât de necesar azi.

Aurelian Sacerdoțeanu

STATUL CATOLIC ARDELEAN ȘI ACORDUL DELA ROMA ÎN FAȚA JUSTIȚIEI. Cluj, 1933, „Ardealul”.

Intr'o broșură numai de 50 pagini, însă cu un conținut dens, valoroșii profesori ai Universității din Cluj, d-nii *dr. Vitold Baroni* și *dr. Adrian Ostrogovich*, cari au un trecut de luptă, alături de colegul lor dl. *Onisifor Ghibu*, pentru elucidarea situațiunii juridice a organizației Statului Rom. Cat. Ardelan și a fondurilor pe care le deține, publică cea mai recentă sentință a instanțelor judecătorești locale asupra acestei chestiuni (sent. Trib. Cluj No. 51/1932 din 4 Iulie 1933). Importanțul verdict este precedat de o scrisoare adresată Minist. Instr. și Cultelor, în care autorii preconizează anularea Acordului dela Roma și de un studiu juridic asupra acestui Acord, datorit d-lui *Emil Pușcariu*, unul din redactorii acestei reviste.

Lucrarea pune în discuție problema menționată cu o bogată documentare și se pare că o lămurește în mod definitiv. Era și timpul, după atâtea oscilări în rezolvarea unei cauze, impresionant de dreaptă pentru Statul român. Centrul lucrării îl formează sentința Tribunalului din Cluj care, din pricina complexității problemei discutate în fața Justiției, depășește cadrul succint, obicinuit sentințelor judecătorești, având forma și conținutul unui adevărat studiu istorico-juridic.

Sentința se ocupă de 1) Problema persoanelor juridice de drept public și de drept privat, în raport cu Fundațiunea de studii și cu Statul catolic; 2) Problema Fundațiunilor zise catolice și raportul lor, pe deoparte cu Statul rom.-cat., pe de alta cu Universitatea din Cluj; 3) Problema genezei, evoluției și situației de drept a Statului catolic; 4) Problema școlilor susținute de către Statul catolic; 5) Problema Patronatului suprem al Regelui în vechea Ungarie și în România întregită și 5) Problema Acordului dela Roma în raport cu Constituția României, cu Concordatul dintre aceasta și Sf. Scaun

și cu Legea Cultelor. Ea aduce argumente de o valoare doctrinară remarcabilă, prezentate într'un stil de o claritate și concizie științifică.

Este bine venită și deci demnă de relevat această punere în cunoștință a marelui public despre sentințele judecătorești, atunci când acestea au, pe lângă cadrul strict juridic, și o latură socială, ce interesează opinia publică.

Radu Roman

Reviste

HOTARUL (Mai—Iunie, nr. 1 și 2.)

Printr'o coincidență ce pare a avea, totuși, un tâlc mai adânc decât acela al unui simplu capriciu cronologic, primăvara acestui an ne-a adus o serie de reviste noi în Ardeal. Una dintre ele este *Hotarul* care apare la Arad, sub egida Ateneului popular din acest oraș și îngrijită de o mână de publiciști: Al. Constantinescu, Isăia Tolan, Oct. Lupaș, Ed. Găvănescu, Gh. Ciuhandru, G. A. Petre etc. Colaborarea aceasta variată, înfrățind contribuția vechei garde de ardeleni cu aportul de muncă adus de prieteni cari, venind de dincolo de Predeal, și-au legat viața de această graniță de vest a țării, e o grăitoare dovadă că un nou suflet românesc s'a zămislit acolo, — un zid care inspiră siguranță și nădejde.

Din nr. al doilea al revistei remarcăm articolul de fond al d-lui Al. Constantinescu (*Criticism și timiditate*), un frumos *Pastel* al d-lui George A. Petre și interesantul studiu al d-lui Ed. I. Găvănescu despre colaborarea lui I. L. Caragiale la *Românul* din 1911, aducând lumini noi asupra relațiilor, mai adânci decât se bănuiau, ale marelui scriitor cu intelectualii ardeleni — și desgropând texte cari i-au scăpat d-lui Zarifopol.

Ion Chinezu

Insemnări

PROBLEMA tineretului nostru intelectual e una dintre cele mai arzătoare probleme ale zilei. Tineretul intelectual de

astăzi e clasa conducătoare de mâine. Cmpoziția lui spirituală și etică este de o capitală importanță pentru stat și societate. Din starea lui de spirit actuală se pot descifra potențialitățile de dezvoltare politică și socială a statului de mâine.

Statul se consolidează și progresează prin conducătorii pe care-i are. De aceea trebuie să se preocupe sistematic și constant de pregătirea școlară și de plasa-re postșcolară a tineretului intelectual. Absența și indiferentismul statului pot avea repercusiuni tulburătoare asupra organismului social.

Statul nostru e absent și indiferent față de problema tineretului, care a luat, în vremea din urmă, aspectul unei crize alarmante. Opinia publică, sub inspirația cotidiană a presei, dă acestei crize proporțiile unei primejdii naționale. Se spune că avem prea mulți tineri intelectuali, că școlile secundare sunt fabrici de certificate, că universitățile dau prea mulți licențiați și că o mulțime din aceștia șomează, neputându-se plasa nicăieri. Suntem, se spune, amenințați de primejdia proletariatului intelectual. Spre a scăpa de ea se impune, ca o concluzie logică, să închidem din școlile secundare, să îngreunăm accesul la universități. În felul acesta vom împuțina numărul intelectualilor. Ii vom reduce la puterea de absorbție a societății. Se va restabili echilibrul social. Se vor exclude din organismul nostru social elementele incomode, material inflamabil, ușor de manevrat în mâna extremiștilor.

Dar presa cotidiană, clocotitorul cazan de opinii publice, se lasă de multe ori indusă în eroare de aparențe. Confundă prea adeseori accidentalul cu esențialul. Stabilește norme generale din fenomene efemere, din apariții sporadice.

Opinia publică, obsedată de amenințarea primejdiei pe care o constituie proletariatul intelectual, începe să manifeste o conduită ostilă față de școală. Oamenii politici adoptă și ei, sub presiunea alarmei zilnice a presei, aceeași atitudine.

Politica școlară din ultimul timp e o dovadă dureros de eclatantă.

Problema nu ne poate lăsa indiferenți. Mai ales pe noi, pe Ardeleni. Căci, dacă vechiul regat are o oarecare pletoară de intelectuali, noi n'o avem. Dacă acolo clasa intelectuală și cea de mijloc sunt suprasaturate, la noi nu e cazul. Noi nu avem un corp social cu clase echilibrate. Suntem fără de orașe românești, lipsiți de o clasă de mijloc și de un corp funcționăresc omogen etnicește și nu avem o temeinică cultură națională. Suntem un neam de rurali pe cea dintâi treaptă a culturalizării lui. Suntem la începutul cuceririlor: atât în domeniul economic, cât și în cel cultural. Iar cuceririle se fac cu oameni pregătiți, cu intelectuali. De aceștia ne trebuie, cât mai bine pregătiți și cât mai mulți.

Petru Suciu

CHESTIUNEA Statului Rom.-Cat. Ardelean și a averilor deținute de dânsul, este de o importanță primordială pentru Ardeal și deci implicit pentru întreaga țară. De aceea ne propunem s'o lămurim în coloanele acestei reviste, cu documentarea ce o comportă, aici mărginindu-ne s'o schițăm numai în liniile esențiale.

Justiția și-a spus cuvântul în repetate rânduri asupra acestei probleme, cu obiectivitatea, dar și cu autoritatea pe care o implică hotărârile sale, în mod clar și categoric: *Statul rom.-cat. este o injghebare ilegală, cu tendințe vădit ostile ordinii noastre de Stat, iar averile ce le deține sunt, în majoritatea lor, de drept ale Universității Clujene, în baza actelor de fundațiune ale acesteia.*

Cum a putut totuși această organizație, pe care legile țării n'o recunosc, să-și aroge o situațiune în fapt pe care nu a avut-o nici sub regimul ungar, posedând averi publice de Stat, hărăzite de destinul istoriei să servească pentru susținerea manifestărilor culturale ale națiunii noastre și folosind veniturile lor pentru scopuri irendentiste maghiare, în plin regim românesc?

Sunt două răspunsuri, la această dureroasă întrebare, care se întregesc unul pe altul.

În primul rând proverbia la indiferență a guvernanților noștri pentru tot ce depășește sfera intereselor electorale, care a avut drept consecință în cauză ignorarea adevăratei situațiuni juridice a averilor deținute de Statul catolic și care a culminat prin încheierea dezastruosului Acord dela Roma din 30 Maiu 1932, — din fericire fără nici o valoare obligatorie, în lipsa ratificării Parlamentului.

În al doilea rând, opera de continuă mistificare a organelor noastre de Stat de către organizația Statului catolic cu privire la situația sa de drept și a averilor pe care le posedă. Mijloacele și procedeele acestei mistificări și-au găsit cuvenita calificare, prilejuită de rechizițiile deschise de Parchetul Trib. Cluj în anii 1931 și 1933 în contra membrilor componenți ai Statului catolic, pentru crimele de excrocherie și fals în acte publice, comise în dauna Statului român.

Cum vedem, problema schițată are aspecte deosebit de grave.

Iată de ce socotim că este o datorie de conștiință pentru noi, să lămurim marele public asupra acestei importante chestiuni, într'un studiu care va apare în numărul viitor al revistei.

Emil Pușcartiu

CONGRESUL din acest an al Uniunii Foștilor Voluntari Români, la care s'au asociat și organizațiile de foști voluntari din Cehoslovacia, Polonia și Jugoslavia, a însemnat o entuziastă demonstrație antirevizionistă. Timp de o săptămână, până la epuizarea programului, congresiștii s'au împărțășit din plin din sentimentul de frăție, isvorit dintr'o identică experiență istorică și din comunitatea de interese și de aspirații de viitor, care leagă astăzi aceste patru popoare.

Pe lângă câștigul de ordin intim, în crustat în sufletele participanților, congresul a lăsat și o urmă mai concretă, a cărei elocvență depășește momentul re-

strâns al evenimentului, adresându-se în tregului nostru popor. Este broșura tipărită cu acest prilej de colaboratorul acestei reviste, d. *Corneliu I. Codarcea* (Front antirevizionist! O teză șubredă: revizionismul maghiar). Într'o serie de capitole scurte, redactate într'un stil ager, concis și limpede, lăsând să vorbească mai mult faptele, autorul broșurii, unul din puținii cunoscători temeinici ai vastei acțiuni desfășurată de revizionistii maghiari, și a numeroaselor argumente ce se pot aduce împotriva acestei acțiuni, a strâns o seamă de dovezi, cari arată că teza „șubredă” a vecinilor noștri dela apus este lipsită de orice temei moral și de adevăr istoric. Cele mai multe argumente sunt luate chiar din literatura științifică maghiară. Căci ce dovadă mai elocventă s'ar putea invoca despre politica de ură și despre lipsa totală de comprehensiune față de drepturile elementare ale deaproapelui, decât acea concluzie a adunării nobililor unguri din Turda, din secolul XVIII, care hotăra ca „fiecare gospodar sau văduvă din oraș să fie obligați să alunge în curs de 8 zile din casele și de pe pământurile lor, pe toți Valahii aflători în aceste case, sau pe aceste pământuri, iar dacă Valahii nu se vor supune, să se recurgă la forță”.

D. Codarcea pledează pentru un front antirevizionist. Acesta ar avea la temelia lui adevărul și dreptatea umană, și, în special, „drepturile sfinte ale unor popoare, care sunt hotărâte să și le apere cu orice sacrificii”.

Argumentele de natură etică și istorică din broșura d-lui Codarcea, se completează cu acelea furnizate din belșug de dreptul public și internațional, pe cari le-a strâns într'o altă broșură, cu titlul „Tratatul dela Trianon și acțiunea revizionistă”, d. *George Sofronie*, profesor la Facultatea de drept din Oradea. Tratatetele de pace cari au stabilit noul statut al Europei au la bază un principiu de drept public: principiul naționalităților, și puterea ce le-o asigură acest suport

juridic este considerabilă. Nu-i mai puțin adevărat însă că, pentru a stăvili acțiunea revizionistă, statele interesate trebuie să reacționeze, „pe aceleași căi propagan-

distice și de metodică informare a opiniei publice mondiale”, având în mod constant o atitudine categorică în această problemă.
Olimpiu Boitoș

BULETINUL ASTREI

Astra la Brașov

La Brașov Astra și-a dăruit șie-și și neamului o mare sărbătoare. Adunarea aceasta a fost fără îndoială cea mai frumoasă dintre toate adunările de după Unire ale Asociației, iar prin unele manifestări din cadrele ei ne-a adus aminte de marile adunări de dinainte de războiu. Au fost două zile pline, de dimineața până noaptea târziu, pe cari cei cari le-au trăit nu le vor uita niciodată.

Și numărul acestora a fost neobișnuit de mare. Dela Rege până la mândrii țărani din Țara Bârsei, serbările dela Brașov au avut oaspeți de toate categoriile sociale și de toate vârstele. Despărțimintele Astrei au trimis aproape toate delegații; nici entuziaștii Basarabeni, nici Maramureșenii, nici Bănățenii nu s'au speriat de lungul drum pe care-l aveau de făcut. S'a remarcat mai ales numărul mare al tinerilor, plini de neastâmpăr și veselie, cu ochiul atent la toate cele ce se petreceau. Această participare — precum de altfel întreaga adunare — ne-a dat impresia că Asociațiunea renaște cu o nouă vigoare.

Brașovul nu s'a temut de loc de marele număr al oaspeților; dimpotrivă cu cât erau mai mulți cu atât se însenina mai tare. Tuturora le-a dăruit o ospitalitate aleasă, care face cinste organizatorilor.

Ședința de deschidere

a avut deosebita cinste de a fi prezidată de M. Sa Regele. Ca și Augustul său Părinte, Regele Carol al II-lea acordă o deosebită grijă Astrei, al cărei Prezident de onoare este. În cei trei ani de domnie a participat la două din adunările ei generale. Sărbătorile acestea național-cul-

turale, atât de reprezentative pentru Ardeal, au oferit Suveranului prilejul de a-și arăta hotărîrea neclintită de a duce neamul, pe care-l cărmuește, pe drumul de biruință și mărire al culturii. Cuvântul Lui hotărît, izvorit din convingeri nestrămutate a electrizat toate inimile.

Când, acum un an, dl. prof. Dr. Iuliu Moldovan a primit greaua însărcinare de a fi urmaș al unor înaintași ca Cipariu, Bariț și Andrei Bărseanu în scaunul de președinte al Astrei, d-sa și-a spus în câteva cuvinte, sugrumate de emoție, programul pe care vrea să-l realizeze. El se rezuma în câteva formule vechi și, totuși, atât de nouă, veșnic nouă; naționalism, cultură, sănătate. La Brașov, prezidând cea dintâi adunare generală, d-sa a avut prilejul de a da o articulație mai largă ideilor expuse sumar la Deva. Și frumosul d-sale discurs a dat tuturor convingerea că ideile cari au făcut gloria Astrei, pot fi servite cu aceeași râvnă și astăzi. Naționalismul e tot atât de necesar ca și atunci, solidaritatea, energia biologică, spiritul de jertfă socială, cultul idealismului deasemenea. Și cine poate promova mai bine aceste mari adevăruri decât Astra? Ea pune astăzi în serviciul lor energii înzecite, înzestrate cu tot ceace poate da cultura mai nobil și mai util. Mai ales tinerimea și țărănimea trebuie să se bucure de solitudinea societăților culturale și îndeosebi a Astrei. Nu mă pot opri de a nu cita, în parte cel puțin cuvintele despre țărănime, rostite de Președintele nostru: „Să ne apropiem de țărănul nostru nu cu gestul superiorității generoase, care-și ușurează conștiința distribuind daruri în zile de sărbătoare, ci cu toată modestia convenită celei mai prețioase comori de care dispunem.

Să-l păstrăm în strânsă legătură cu glia, să-l ajutăm să-și păstreze port, cântece, dansuri naționale, tot ce este specific românesc, creat de el. Să nu permitem desrădăcinarea lui în mase și devierea spre ademenirile distrugătoare ale vieții urbane, ci să aducem luminile culturii, a așezămintelor necesare înaintării lui acolo la sate, să inaugurăm deci o politică prudentă de conservare și înaintare a lui pe toate tărâmurile, creind, în acest fel, o organizațiune de permanentă și conștientă activitate culturală la sate, mai apropiată nevoilor și aspirațiilor țaranului român, mai adânc înrădăcinată în sufletul lui'.

Dl. D. Gusti, Ministrul Instrucțiunii, a rostit deasemenea un mare discurs, în care, pe lângă cuvinte de înaltă recunoștință și dreaptă apreciere pentru Astra, a desfășurat un întreg program cultural de guvernământ.

Ședința festivă a secțiilor

a fost alcătuită dintr'o conferință a d-lui Dr. S. Manoilă, directorul Institutului de Statistică și Demografie, despre: „Problema populației în România”. Bogat ilustrată prin planșe și cifre, dintre care unele inedite, conferința aceasta a fost extrem de instructivă și atât de potrivită cu caracterul de luptă biopolitică al Astrei. Cu siguranță că ea va vedea în curând lumina tiparului, astfel că vom avea prilejul să revenim pe larg asupra ei.

Consfătuirea președinților de despărțăminte

Un bun obicei, introdus în anii din urmă la adunările generale ale Astrei este consfătuirea corpului ei de elită, alcătuit din președinții despărțămintelor. Se discută aici probleme vitale ale organizației, într'un spirit luminat și just. Experiențe de pretutindeni sunt puse astfel la contribuție, ajutând o revizuire înțeleaptă a programului de muncă pentru anul viitor. De astă dată consfătuirea acestora a umplut două ședințe ale zilei a II-a. Cea mai importantă a fost fără

îndoială ședința întâia, în care dl. prof. Iuliu Hațieganu a dezvoltat un „Program de muncă pentru despărțăminte și cercuri culturale”, iar dl. prof. Silviu Țeposu a tratat despre „Colaborarea între Astra și alte societăți culturale, organele Statului și ale autorităților locale”. A rezuma aceste bogate comunicări în această sumară dare de seamă ne este imposibil. Sperăm că ele vor vedea lumina tiparului pentru a servi de îndreptar organelor Astrei. Îndeosebi conferința d-lui prof. Hațieganu, atât de bogată în sugestii, izvorite dintr'o experiență bogată ar trebui să fie pusă în mâna fiecărui propagandist cultural din Țara românească. Dar nădăjduim să revenim asupra ei cu alt prilej.

În ședința de după masă au avut loc discuțiile celor două subiecte dezvoltate de d-nii Țeposu și Hațieganu. Cel dintâiu care a luat cuvântul a fost dl. prof. Iorga, președintele Ligii Culturale. D-sa s'a declarat hotărât împotriva proiectului de organizare a culturii al d-lui Gusti, — proiect cu care Astra simpatizează, așa după cum a arătat-o dl. Țeposu — a adăugat însă că Liga întinde mână de colaborare Astrei. Părerea d-sale este că Asociațiunea trebuie să aibă în programul ei înainte de toate satul, iar Liga orașul. În aceeași ordine de idei au participat la discuții d-nii prof. Nandriș din partea Societății de cultură din Bucovina, Rally, din partea Fundațiilor Regale, și T. Iacobescu, din partea „Astrei Basarabene”.

Din interesantele debateri ale acestei ședințe mai reținem reluarea atât de importantei chestiuni a Românilor din Secuime de către d-nii Nistor și Câmpăneanu. Ea ar trebui să devină o preocupare permanentă a tuturor organelor Asociațiunii. Avem datoria să reintegrăm românismul din regiunea aceea în drepturile lui firești.

Ședința II a adunării generale

a fost ocupată în întregime de rapoartele comisiunilor. Discuții mai întinse, chiar

agitare, a trezit referatul prin care părintele Duma a examinat raportul general pe anul 1932/33. D-sa a propus o reformă prea radicală a Secțiilor Literare și Științifice, ceace dl. președinte, bun păstrător al tradițiilor Astrei, și adunarea n'a aprobat. Raportorul a avut cuvinte de laudă și pentru revista noastră, propunând despărțămintelor să o aboneze. Gestul acesta — subliniat prin aplauze de adunare — este cea mai prețioasă răsplată pentru munca desinteresată pe care o întreprindem la această revistă.

Manifestații artistice și sportive

În după masa întâiei zile s'a desfășurat, pe străzile însoțite ale frumosului oraș un cortegiu etnografic, cum numai Brașovul știe să organizeze. De altfel între zidurile lui trăește, într'o patriarhală izolare, Tiberiu Brediceanu, maestru neîntrecut în acest domeniu. Au participat la cortegiu un frumos grup de Șoimi ai Carpaților, sub conducerea d-lui ing. Bujor Măzgăreanu, animator la Brașov al acestei asociații, apoi satele din jur: Branul, Râșnovul, Poiana Mărului, Săcelele, Stupini-Brașov și Brașov-Schei. Sfârșitul cortegiului și adevărata lui cunună a fost alcătuit de Junii brașoveni, prezenți în toată strălucirea lor istorică. Spectacolul acesta nu poate fi zugrăvit în cuvinte; el trebuie văzut pentru a fi trăit în toată intensitatea lui. Sentimentul de încredere în energia nebiruită a rasei, pe care ni l-a dat, îl simțim și acum fierbând în pieptul nostru. Țărani aceia plini de vigoare, cu înfățișare de vovezoi, femeile acelea de o distincțiune princiară, în costumele lor înflorite cu aur erau desprinse, par'că, din basm...

Dar Brașovenii nu s'au mulțumit să ne dea numai actualitatea, ci și trecutul eroic al Ardealului, la care orașul acesta de margine și-a avut partea leului. De aceea doi dintre ei: d-na Valeria Branîște-Căliman — o intelectuală distinsă și întrepidă — și dl. Ion Colan, —

au organizat, în luminoasele săli ale localului Astrei, o expoziție cu acte, cărți și tablouri privitoare la mișcările naționale ale Românilor ardeleni. Dela revoluția lui Horia, până la revoluția biruitoare din 1918 toate epocile au fost reprezentate sugestiv și bogat. Remarcăm mai ales numeroasele autografe ale capilor mișcării din 1848 — dintre care unele foarte prețioase — apoi documentele cari ilustrează bogatul trecut al *Gazetei Transilvaniei* — între ele numere manuscrise sau litografate în Siberia, în cursul războiului — și în sfârșit proclamațiile, atât de numeroase, din preajma Adunării de la Alba-Iulia dela 1 Dec. 1918, deosebit de prețioase prin raritatea lor.

În aceleași săli au mai avut loc expozițiile: „Brașovul în fotografie” și „Pictorii brașoveni de azi”, iar în Palatul Camerei de Industrie și Comerț o bogată expoziție de vânătoare, organizată de dl. Dragoș Navrea.

Cu concursul câtorva artiști dela București au fost organizate în seara zilei I: un spectacol de operă cu *La Șezătoare* a d-lui Tib. Brediceanu (25 de ani dela premieră) și *Crai nou* a lui Ciprian Porumbescu (50 de ani dela moartea compozitorului), iar în seara zilei a doua un concert cu numeroase puncte corale și instrumentale. Ceace am admirat la aceste spectacole a fost, pe lângă prestața celor doi dirijori: dd. T. Brediceanu și C. Bobescu, corul și orchestra Brașovenilor, vrednice de a sta alături de cele din Cluj sau București.

În după masa zilei a doua a avut loc pe terenul sportiv „Olympia” o demonstrație sportivă a „Șoimilor Carpaților”, cu participarea, pe lângă organizația din Brașov, a unor echipe din Sibiu, Cluj și Sighet. Pentru întâia oară a avut Brașovul un spectacol de un ansamblu atât de mare. S'a făcut, prin el, o propagandă utilă în serviciul „Șoimilor Carpaților”, organizație, care va fi odată mândria Astrei.

*C. BOGDAN: Maica Domnului (Bolta Altarului).
Catedrala ortodoxă din Cluj*

Foto I. Gavrilă

AM PRIMIT LA REDACȚIE :

- G. Bogdan-Duică*, Ion Barac. (Ac. Rom. Studii și Cercetări). București, 1933.
- Alex. Lapedatu*, Abolirea protectoratului rusesc în Țările Române (1834—1858). Cluj, 1933. „Cartea Românească”.
- Alex. Lapedatu*, În jurul asasinării lui Barbu Catargiu (Iunie 1862). București, 1933. Imprimeria Națională.
- Const. C. Giurescu*, O nouă sinteză a trecutului nostru (N. Iorga, Istoria Românilor și a civilizației lor). Studiu critic. București, „Cartea Românească”.
- Teodor Chindea*, Monumente istorice în Ciuc. Gheorgheni, 1933. Tip. I. Kahan.
- Nicolae Nistor*, Spiru Haret. Turda, 1932. Tip. „Arieșul”.
- Nicolae Nistor*, Constatări privitoare la școala primară din județul Turda. Cluj, 1933. „Ardealul”.
- Astra*, în anii de după războiu. Sibiu, ed. Asociațiunii.
- Const. Loghin*, Societatea pentru cultura și literatura română din Bucovina. Cernăuți, 1932. Tip. „Mitropolitul Silvestru”.
- Șaptezeci de ani* dela înființarea „Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina”. Cernăuți, 1932. Tip. Mitropolitul Silvestru.
- Populațiunea actuală a României*. București, 1931. Imprimeria Națională.
- Corneliu I. Codarcea*, Front antirevizionist! O teză șubredă: Revizionismul maghiar. Cluj, 1933.
- Ion L. Ciomac*, Despre stările agrare din Transilvania sub regimul maghiar și cercetări asupra situației exploatărilor agricole, după reforma agrară. București, 1931. Impr. Naț.
- Ion L. Ciomac*, Probleme economice din Munții Apuseni și ai Maramureșului. Ed. II. Cluj, 1933. Tip. Națională.
- Vladimir Ghidionescu*. Idei și metode nouă în educația copiilor dela 3—7 ani. București „Cartea Românească”.
- N. Tcaciuc — Albu*, Li-Tai-Pe, flori din răsărit. „Glasul Bucovinei” 1933.
- George Sofronie*, Tratatul dela Trianon și acțiunea revizionistă. Ed. II. Oradea, 1933.
- George Sofronie*, Dreptul Statului de a declara războiu. București, 1933.
- Făt Frumos*, Suceava, Mai—Iunie 1933.
- Societatea de Măine*, Cluj. Iulie—Septembrie 1933.
- L'Europe Centrale*, Praha. Nrele 33—37, 1933.
- Țara Bârsei*, Brașov. Sept.—Oct. 1933.
- Korunk*, Cluj. Septembrie 1933.
- Buletinul demografic al României*, August 1933.
- Crainicul Cetății*, Burdujeni. Iulie—August 1933.
- Abecedar*, Turda. Nrele 17—20.
- Erdélyi Helikon*, Cluj. Ian. —Sept. 1933.
- Carpații*, Cluj. 15 Septembrie 1933.

GÂND ROMÂNESC

ANUL I. No. 5.

SEPTEMBRIE 1933

CUPRINSUL:

Ion Chinezu, Pe marginea Adunării dela Braşov.

Emil Giurgiuca, Tristia. — Poartă.

N. Caranica, Scrise pe o carte dăruită.

George Boldea, Sbucium.

Ovidiu Papadima, Literatura de ieri şi scriitorii de mâine.

(Gânduri cu prilejul unei istorii a Sămănătorului).

Valeriu Puşcariu, Gheţarul dela Scărişoara. (Urmare).

CRONICI

CRONICA EXTERNĂ. *Caius Bardoşi*, Izolarea Germaniei Hitleriste. (Evoluţia diplomaţiei în cele trei Reichuri).

CRONICA SOCIOLOGICĂ. *Traian Herseni*, Petre I. Ghiaţă, Esseuri de sociologie.

CRONICA BIBLIOTECILOR. *Virgil Vătăşianu*, O statistică maghiară a bibliotecilor din Ardeal.

CRONICA LITERARĂ. *Al. Dima*, Discuţiuni ideologice.

MIŞCAREA CULTURALĂ

CĂRŢI: *Al. Lapedatu*, În jurul asasinării lui Barbu Catargiu (Ion Moga). — *D. Smântănescu*, Mişcarea sămănătoristă (A. Sacerdoţianu); Statul Catholic Ardelean şi Acordul dela Roma în taşa Justiţiei (Radu Roman); REVISTE: Hotarul (Ion Chinezu). — Insemnări de O. Boitoş, Emil Puşcariu, Petru Suciu.

BULETINUL ASTREI

Astra la Braşov; Şedinţa de deschidere; Şedinţa festivă a secţiilor; Consfătuirea preşedinţilor de despărţăminte; Şedinţa II-a a Adunării Generale; Manifestaţii artistice şi sportive.

Tipografia „Cartea Românească” Cluj, Calea Dorobanţilor No 14

LEI - 20.